

ΛΕΩΝ — ΜΑΝΟΥΗΛ ΜΑΚΡΟΣ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΒΕΛΛΑΣ.
ΚΑΛΟΣΠΙΤΗΣ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΣΗΣ.
ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ.

Εἰς τοὺς καταλόγους ἐπισκόπων τῆς Ἑπειρωτικῆς Βελλᾶς ¹⁾ ἀναγραφτέος ὁ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἀρχιερατεύσας *Μανουήλ*, ὁ δὲ τοῦ θεοῦ μὲν βαπτίσματος *Λέων*, τὸ ἐπώνυμον δὲ *Μακρός*. ²⁾ Τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα, ὃν ἀπλῶς μνημονεύει ὁ Δημήτριος Χωματιανός, ἀρχιεπίσκοπος Ἀρχίδος, α' Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας, ὡς ἐν ἐνεργείᾳ ἐπίσκοπον

¹⁾ Ἐν ἀναγραφαῖς μετονομασθέντων τόπων ἡ *Βελλὰ* ταυτίζεται πρὸς τὴν *Φωκίαν* ἰδὲ π. χ. *Th. L. Fr. Tafel*, Constantinus Porphyrogennitus de provinciis regni byzantini. Ἐν Τυβίγγῃ 1847, σελ. 21 (ὅπου *Πελλᾶ* (?) = *Βελλὰ*, [Πρβλ. *Hieroclis synecdemus*, rec. *A. Burckhardt*, σελ. 69, 122, *G. A. Pállh.-M. Ποιτῆ*, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τόμ. Ε'. Ἐν Ἀθήναις 1855, σελ. 496 *Σπ. Π. Λάμπρου*, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. ΙΕ' (1922), σελ. 406 (= *A. Burckhardt*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω. σελ. 63, 37α), ὅπου *Φωτισικὴ* = *Φωτικὴ*. *G. Parthey*, Hieroclis synecdemus, σελ. 318, 121 (ὅπου *Πέλλα* = *Βελλὰ*).

²⁾ Ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ἐννοεῖται πάντοτε ἡ Ἑπειρωτικὴ Βελλὰ. τοῦτο κρίνω ἀναγκαῖον ἰδιαίτερος νὰ ἐξάρω, καθ' ὅσον ἔχομεν καὶ ἐπίσκοπὴν *Βελλᾶς* ὑπαγομένην ταῖς Νέαις Πάτραις τῆς Ἑλλάδος, ἀναφερομένην δ' ἐν τῇ τάξει πρωτοκαθεδρίας τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κώδικος 1371, ἧς προέρχεται ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Μανουήλ Κομνηνοῦ (ἰδὲ *H. Gelzer*, Ungeduckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum [= III Abt der Abhandl. der philosophisch philologischen Classe der Bayer. Akademie der Wissenschaften, Bd XXI, 1897-1901] σελ. 585.17). *Βελλᾶ* καὶ χωρίον τῶν Καλαβρῦτων ἐν τῷ ἄλλοτε δήμῳ *Φελλῶς* (Πρβλ. *Π. Α. Κομνηνοῦ*, Δακωνικά, ἐν Ἀθήναις 1896, σελ. 191). συνοικισθέν, κατὰ τὰς παραδόσεις παρ' ἀποίκων, ἐκ τῆς Ἑπειρωτικῆς Βελλᾶς καὶ συχνὰ μνημονευόμενον κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας (ἰδὲ π. χ. *Pier' Antonio Pacifico*, Breve descrizione corografica del Peloponneso o' Morea, ἐν Βενετίᾳ, ἔκδ. 1704, σελ. 123).

³⁾ Παρὰ *M. Lequien* (Oriens Christianus, τόμ. Β', ἐν Παρισίοις 1740, σελ. 144) κείται ὁ *Μανουήλ Βελλᾶς* καὶ δὴ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κατωτέρω μνημονευομένου σημειώματος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ Β'. Παρὰ *Wiltseh* (Handbuch der kirchlichen Geographie und Statistik, ἐν Βερολίνῳ 1846. τόμ. Α' σελ. 124, τόμ. Β' σελ. 353) ἔλλειπει ὁ *Μανουήλ Βελλᾶς*· οὗτος ἀναγράφεται παρὰ *Π. Ἀραβανινῶ*, Χρονογραφία τῆς Ἑπέρου, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1857, σελ. 30, ἐκ πηγῆς μὴ μνημονευομένης καὶ δὴ τῷ 1233. — Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Βελλᾶς κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα αἰῶνας ἰδὲ ἐπ' ἐσχάτων τὸ σημείωμα τοῦ *Σπ. Π. Λάμπρου*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. ΙΔ' (1917-20) σελ. 408.

Βελλᾶς, ¹⁾ μανθάνομεν κατ' ἔξοχην ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ σοφοῦ καὶ ἀξίου Ἰωάννου Ἀποκαύκου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου. Ἔχει ἤδη ἐκδοθῆ ²⁾ ἐπιστολή, δι' ἧς ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος μετὰ τιμῆς καὶ φιλικότητος καθιστᾷ εἰς τὸν Δημήτριον Χωματιανὸν γνωστόν, ὅτι οἱ μὲν περὶ αὐτὸν ἐπίσκοποι, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν σύνοδον τῆς Μητροπόλεως Ναυπάκτου, ἐξέλεξαν, αὐτὸς δέ, ὁ προκαθήμενος τῆς καθ' ὄλου Μητροπόλεως Ναυπάκτου, ἐνέκρινε τὸν Μανουήλ Μακρόν, τέως χαρτοφύλακα Ἀχρίδος, ὡς ἐπίσκοπον Βελλᾶς, καὶ κατὰ τὰς συνηθείας ἐξαιτεῖται, ὅπως ὁ Δημήτριος Χωματιανὸς ἀποδεχθῆ τὸ γενόμενον καὶ χειραφετήσῃ τὸν ἐκλεγέντα τῆς ἐν Ἀχρίδι θηρησίας. Ἡ βραχεῖα μὲν, ἀλλὰ τὰς σχέσεις Ἰωάννου Ἀποκαύκου καὶ Δημητρίου Χωματιανοῦ ἐπαρκῶς χαρακτηρίζουσα ἐπιστολή ἐπανεκδίδεται ἐνταῦθα καὶ διημετὰ νέαν ἀντιβολὴν πρὸς τὸν κώδικα τοῦ Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου, ³⁾ ἐν ᾧ καὶ μόνω αὕτη, κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε γνωστά, παραδέδοται:

[Ἰωάννου Ἀποκαύκου] πρὸς τὸν Βουλγαρίας

(Φυλ. 54^α)

† Ὅρα κἄν τούτῳ, μακαριώτατε ⁴⁾ δέσποτα, τὸ πρὸς τὴν σὴν μεγάλην ἀγιοσύνην τιμητικὸν καὶ ἐμοῦ, τοῦ σοῦ Ναυπάκτου ποτέ, καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ ἀγίας ἐν Χριστῷ ἀδελφότητος τῆς γὰρ ὑφ' ἡμᾶς ἀγιοτάτης ἐπισκοπῆς Βελλᾶς χηρευσάσης καὶ ψήφου προβάσης, ἐμνήσθησαν ἐν ταύτῃ τοῦ θεοφιλεστάτου

¹⁾ I. B. Pitra, *Analecta sacra et classica spicilegio solesmensi*, τόμ. Ζ' (=Juris ecclesiastici Graecorum selecta paralytomena). Ἐν Παρισίοις 1891, σελ. 366—367.

²⁾ Ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως, «Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος» ἐν τῷ πανηγυρικῷ τόμῳ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ καὶ καθηγητοῦ Β. Ν. Λαμάνοκη (=Sbornik Statej Posvjašennych Lamanskomu), Μέρος Α'. Ἐν Πετρούπολει 1907, σελ. 227—250, ἀριθ. 4 (σελ. 237—8). — Πρβλ. *Matthias Wellnhofer*, Johannes Apokaukos, Metropolit von Naupaktos in Aetolien (c. 1155 - 1233). Sein Leben und seine Stellung im Despotate von Epirus unter Michael Doukas und Theodoros Komnenos. (Münchener Dissertation). Freising 1913, σελ. 35. Π. Κ. Πολάκης ἐν τῇ «Νέα Σιών», τόμ. ΙΗ' (1923) σελ. 462.

³⁾ Νοητέος ὁ ἐκ τῆς μονῆς Σινᾶ εἰς τὴν ἄλλοτε *Δημοσίαν Ἀυτοκρατορικὴν* λεγομένην Βιβλιοθήκην τῆς Πετρούπολεως διὰ τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη περιελθὼν κώδιξ Graecus 250. Τοῦ σπουδαίου τούτου κώδικος ὕλομεν ἄλλοχού δημοσιεύσει διεξοδικὴν περιγραφὴν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἰδὲ τὴν περιγραφὴν τοῦ V. G. *Vasilj vskij* ἐν τῷ Δ' παραρτήματι τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Δημοσίας Ἀυτοκρατορικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Πετρούπολεως διὰ τὸ ἔτος 1883. Ἐν Πετρούπολει 1885.

⁴⁾ Περὶ τοῦ *Μακαριώτατος* ἐν τῇ χρήσει τοῦ θρόνου Ἀχρίδος ἐπὶ Δημητρίου Χωματιανοῦ ἰδὲ H. *Gelzer*, Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden. [=Des XX. Bandes der Abhandlungen der philologisch—histo-

σου χαρτοφύλακος κῦρ Μανουήλ τοῦ Μακροῦ. ¹⁾ Καὶ ἡμεῖς μὲν, τιμῶντες οὕτως τὸν μέγαν Βουλγαρίτζι καὶ μεγαλύνοντες, τὴν ψῆφον ἐπ' αὐτῷ ἐξηνέγκαμεν, ἡ δὲ σὴ μεγαλειότης, ²⁾ οἶμαι, ὡς ἀποδέξεται τὸ γενόμενον καὶ τῆς ἰδίας ἀπολύσει τὸν ψηφισθέντα χειρός, εὐκλειαν οἰκείαν λογισαμένη τὴν τοῦ ὑποὸς ἐπὶ προκοπῆν, ὅτι καὶ μεγαλειότης πατέρων ἢ τῶν υἱῶν εὐδοκίμῆσι. Χαρίζου ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῖν πολυχρόνιος.

Ἐξ ἀνεκδότων δὲ μέχρι τοῦδε καταλοίπων τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου καὶ δὴ ἐκ μιᾶς ἐπιστολῆς τούτου πρὸς ἀνώνυμον μητροπολίτην Λαρίσης καὶ ἐκ συνοδικοῦ γράμματος τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου ὡς Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κληρικῶν καὶ ἀρχόντων, ἅτινα γνωρίζω ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου, ³⁾ ἐν ᾧ ἐκείνη μὲν κατέχει τὰ φύλλα 48^α — 48^β, τοῦτο δὲ τὰ φύλλα 48^β - 49^β, μανθάνομεν ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις περὶ τοῦ Λέοντος (μετὰ ταῦτα Μανουήλ) Μακροῦ πρὸ τοῦ προβιβασμοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα. Τὸ προμνημονευθὲν

rischen Classe der Königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften No V | Ἐν Λειψία 1902, σελ. 17,181.

¹⁾ Ὁ Α. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 228, ἐξέλαβεν ἐνταῦθα τὸ Μακροῦ γενικὴν ἐξ ὀνομαστικῆς Μακρῆς. Ἐν τούτοις ὁ ἀνήρ ἐν τοῖς κειμένοις, ἐν οἷς οὗτος ἀναφέρεται καὶ περὶ ᾧ γίνεται κατωτέρω λόγος, ἐπωνυμίζεται πάντοτε Μακρός. Ἐπώνυμον Μακρός π.χ. παρὰ *Fr. Trinchera*, Syllabus graecarum membranarum (ἐν Νεαπόλει 1865) σελ. 468 (τῷ 1269), *Miklosich—Müller*, Acta et Diplomata, τόμ. Δ' σελ. 270 (τῷ 1283), 280 (τῷ 1387), *L. Petit—B. Korablen*, Actes de Chilandar (-Actes de l' Athos V, παράρτημα Α' τοῦ 10' τόμου τῶν «Vizantiskij Vremennik», Ἐν Πετροπόλει 1915, σελ. 95 κ. ἑ. στίχ. 179,248,316,325,339,342 (περὶ τὸ 1318), *M. Vogel—V. Gardthausen*, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance (ἐν Λειψία 1909) σελ. 81 (Γεώργιος Μακρός, βιβλιογράφος 14' αἰῶνος, φιλοπονήσας ἐπὶ μέρους τὸν κωδ. Laur. 6,2, tom. I. 85), *Mingarelli*, Graeci codices apud Nanius Patricios Venetos asservati (Bononiae 1784) σελ. 475. Ἐπὶ μολυβδοβούλλου δημοσιευθέντος ὑπὸ *K. M. Κωνσταντινοπούλου* ἐν Journal international d' archéologie numismatique, τόμ. Θ' (1906) σελ. 140 ἀριθ. 662α, ἀναγνωστὸν πιθανῶς Θεοδώρου [τ' οὔ Μ[ακ]ροῦ (ἀντί: Μ[ακ]ροῦ). Θεόδωρος ὁ Μακρός πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς Ἑλλάδος εἶναι γνωστὸς ἐκ μολυβδοβούλλου τοῦ Ι', πιθανῶς, αἰῶνος, παρὰ *G. Schlumberger*, Sigillographie de l' Empire byzantin (ἐν Παρισίοις 1884) σελ. 166 (πρβλ. καὶ σελ. 675, ὅπου τὸ ἐπώνυμον τινίζεται λίαν ἀπιθάνως: Μάκρος· ὁ τύπος οὗτος εἶναι γνωστὸς ὀκτωσὶς καὶ ἐκ παύρων καὶ τοῦ Δ' αἰῶνος μ. Χ., πρβλ. *Fr. Preisigke*, Namenbuch. Heidelberg 1922, σελ. 203). Ἐν Ἀγίῳ Ὄρει μόνῃ τοῦ Μακροῦ (ἰδὲ π. χ. *L. Petit—B. Korablen*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 614). Ἐν Χίῳ τοπωνυμίου τοῦ Μακροῦ καὶ οἱ Μακροὶ (πρβλ. *Γ. Ζολώτα*, Ἱστορία τῆς Χίου, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1821—23, Μέρος Α' σελ. 583,98,380,455 κ.ἑ., Μέρος Β', σελ. 151).

²⁾ Πρβλ. *H. Gelzer*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 18.

³⁾ Πρβλ. *V. G. Vasilevskij*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 14.

συνοδικὸν γράμμα, ἐν ᾧ ὁ Λέων Μακρὸς προβαίνει καὶ εἰς μερικὴν βιογράφῃσιν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ προσώπου, τολμῶ νὰ χαρακτηρίσω ὡς πολῦτιμον μνημεῖον, παρέχον εἰς ἡμᾶς ἐξαιρετὰ στοιχεῖα πρὸς ἀναπαράστασιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι κατὰ τὸν ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνα. Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου φέρει τὸ συνοδικὸν γράμμα ἐπὶ κεφαλῆς τὴν χρονολογίαν «*Μηνὶ Ἰουνίῳ ἰνδικτιῶνος ιε'*». Ἔχομεν λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα τὸ ἐν τῷ καθημερινῷ βίῳ τῶν Βυζαντινῶν σύνθηρες φαινόμενον, καθ' ὃ κυρίως ἢ δὴλώσις τῆς ἰνδικτιῶνος, οὐχὶ τοῦ ἀπὸ θεμελιώσεως κόσμου λογιζομένου ἔτους, θεωρεῖται ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν μέσον χρονολογήσεως τῶν γραμμάτων. ¹⁾ Ὁπωσδήποτε κατέχομεν ἀσφαλεῖς ἐνδείξεις, ὅπως ὀρίσωμεν τὸ ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεώς ἔτος, τὸ συμπίπτον πρὸς τὴν ιε' ἰνδικτιῶνα, καθ' ἣν συνετάχθη τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος συνοδικὸν γράμμα. Ἐπειδὴ τοῦτο, ὡς ἐκ τοῦ κειμένου αὐτοῦ ἐξάγεται, ἐξετέθη μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρέπει νὰ προσγραφῇ εἰς τὸ ἔτος 1212, μῆνα Ἰούνιον. Διότι τὸ ἔτος τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων το συμπίπτον πρὸς ΙΕ' ἰνδικτιῶνα. Καὶ ἡδύνατο μὲν τις νὰ υποθέσῃ, ὅτι τὸ συνοδικὸν γράμμα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου ἐξετέθη κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1227, ὅπερ εἶναι τὸ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων δεύτερον ἔτος τὸ συμπίπτον πρὸς τὴν ΙΕ' ἰνδικτιῶνα καὶ συνάμα πρὸς τὴν χρονικὴν ἐκείνην περίοδον, καθ' ἣν ὁ Ἰωάννης Ἀποκαύκος προϊστάτο τῆς Μητροπόλεως Ναυπάκτου, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοιαύτην χρονικὴν ἀναγωγὴν τοῦ συνοδικοῦ γράμματος ἀντίκεινται ἐσωτερικοὶ λόγοι, περὶ ὧν γίνεται κατωτέρω λόγος (σελ. 138). Τὴν δ' ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀνώνυμον μητροπολίτην Λαρίσης, ἐν ἣ γίνεται πάλιν λόγος περὶ τοῦ Λέοντος Μακροῦ, ἀπηύθυνεν ὁ Ἰωάννης Ναυπάκτου προφανῶς βραχὺ πρὸ τῆς συντάξεως τοῦ σχετικοῦ συνοδικοῦ γράμματος (μετὰ τὴν 4ῃν Ἰουνίου 1212. Πρὸβλ. κατωτέρω, σελ. 136).

Μετὰ τὸν χρονολογικὸν τοῦτον καθορισμὸν τῶν πηγῶν, ἃς παρακολουθήσωμεν τὰς τύχας τοῦ Λέοντος Μακροῦ, συμφώνως μάλιστα πρὸς τὰς ἐν τῷ σχετικῷ συνοδικῷ γράμματι τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κληρικῶν καὶ ἀρχόντων περιεχομένας αὐτοβιογραφικὰς δηλώσεις τοῦ ἀνδρός. Ὁ Λέων Μακρὸς ὁμολογεῖ ὡς πατρίδα αὐτοῦ τὸν *Χρυσόν*. Βεβαίως τὸ πόλισμα τοῦτο, ἐν τῷ συνοδικῷ γράμματι τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου

¹⁾ Πρὸβλ. ἐπ' ἐσχάτων *Paul Maas*, Griechische Paläographie [= *Gercke - Nordens*, Einleitung in die Altertumswissenschaft I 9.3 Aufl.]. Ἐν Λειψίᾳ 1924. σελ. 74, παράγφ. 11.

ἀρσενικῶς φερόμενον καὶ γραφόμενον, ὡς ἀνωτέρω γράφεται, δὲν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἐν τῇ Εὐδρυτανίᾳ, ἐν τῷ ἄλλοτε δῆμῳ Ἀγραιῶν, κείμενον χωρίον *Χρῦσου*, ἀλλὰ ταυτιστέον πρὸς τὸ παρὰ τοὺς Δελφούς καὶ σήμερον ἀνθηρὸν καὶ ἐκ τῆς δημόδους ἡμῶν ποιήσεως ¹⁾ περιώνυμον *Χρυσό*. Τοῦτο, ἰδρυμένον κατὰ τὴν ἀρχαίαν *Κρίσ(σ)αν* ἢ *Κύ(ι)ρσαν* ²⁾ (παρετυμολογικῶς ³⁾ ἐκ τοῦ Κρίσσα † *Χρυσός* = *Χρυσό*) ⁴⁾ ἔσχε καὶ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἀκμὴν τινα, φαίνεται διαρκῶς κατωκημένον καὶ ἀναφέρεται καὶ ὡς ἐπισκοπή. ⁵⁾ Καὶ περιωθέντα μνημεῖα ⁶⁾ μαρτυροῦσι περὶ τῆς κατὰ τὴν μεσοχρόνιον περιόδον σχετικῆς ἀκμῆς τοῦ Χρυσοῦ καὶ τῆς περὶ αὐτὸ χώρας, ἐν μεγάλῃ ἀκτίνι λαμβανομένης. Ἡ δὲ ἐκ τῶν χρόνων Λέοντος Γ' (716-741) προερχομένη ἀναγραφή ἐπισκοπῶν, ἡ περιωθεισα ἐν τῷ Παρισινῷ κώδικι Reg. 1557A ἀναφέρει καὶ ἐπισκοπὴν: *Ἀμπισύρας* = *Ἀντικύρας*. ⁷⁾ Ὁ Καισαρείας Ἀρέθας, βραχὺ μετὰ Ἀπρίλιον τοῦ 932, εἰς Λουκιανοῦ νεκρικὸν διάλογον Κράτιτος καὶ Διογένους ἀναφέρει: «*Ἡ δὲ Κίρρα ὄρος ὄξὺν κατὰ τὴν Φωκίδα, ὅπου νῦν τὸ Χρυσόν φασιν*». ⁸⁾ Ἐν ἀναγραφαῖς δὲ τῶν πόλεων «*ὄσαι μειωνομάσθησαν ἐς ὕστερον*» φέρεται: «*Δελφοί, τὸ νῦν Χρυσός καὶ Σόλων*» ⁹⁾ [= Σάλωνα ἢ Ἀμφισσα,] (κατ' ἄλλην γραφὴν *Χρυσοσόλων*. ¹⁰⁾) Ἐν τῷ διεξοδικῷ βίῳ τοῦ δόσιου Λουκά «*τοῦ ἐν Ἑλλάδι κειμένου*» (περὶ

¹⁾ Πρβλ. π. χ. τὰ ἔξματα τῆς Μαρίας Πενταγιώτισσας.

²⁾ Ἰδὲ τὸ ἄρθρον τοῦ *Pieske* ἐν *Pauly-Wissowa-Kroll*, Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft. Τόμ. κβ', σελ. 1887.

³⁾ Πρβλ. ἐπ' ἐσχάτων *Λέκα Ἀρβανίτη* [= *Α. Πάλλη*], Κούφια καρύδια. Ἐν Λιβερ-τοῦλ 1915, σελ. 384.

⁴⁾ Πολλάκις γράφεται *Χρυσόν* (Πρβλ. π. χ. Στατιστικὴ τῆς Ἑλλάδος. Πληθυσμὸς 1879. Ἐν Ἀθήναις 1881. Μέρος Γ', σελ. 134, ἀριθ. 3828, σελ. 183).

⁵⁾ Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Χρυσοῦ πραγματεύομαι διεξοδικῶς ἐν δημοσιευθησομένη μελέτῃ περὶ τῶν Χριστιανικῶν Δελφῶν.

⁶⁾ Πρβλ. π. χ. *H. N. Ulrich*, Reisen und Forschungen in Griechenland. Ἐν Βρέμῃ 1840-1863. Μέρος Α', σελ. 10,16 κ. ε. Μέρος Β', σελ. 307

⁷⁾ *H. Celzer* ἐν τῇ «*Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie*» τόμ. ΑΕ' (1892) σελ. 422,435.

⁸⁾ *H. Rabe*, Scholia in Lucianum. Ἐν Λειψίᾳ 1906 σελ. 262. Πβλ. *Σ Β. Κορυαία*, Ὁ Καισαρείας Ἀρέθας καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, Ἐν Ἀθήναις 1913, σελ. 60 ὑποσ. 7.

⁹⁾ *Th. L. Fr. Tafel*. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 21. *Γ. Α. Πάλλη* καὶ *Μ Ποιτῆ*, Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων, τόμ. Ε'. Ἐν Ἀθήναις 1855, σελ. 496. *Στ. Π Λάμπρου*, «*Νέος Ἑλληνομνήμων*» τόμ. ΙΓ'. (1922) σελ. 406. Πρβλ. *G. Parthey*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 313,50.

¹⁰⁾ *Ἱεροκλέους*, Συνέκδημος, ἔκδοσις Burckhardt, σελ. 64,50. Πρβλ. καὶ τὸν ὑπ' ἀριθ. 39 (Φ. 279α-281β) κώδικα τῆς συλλογῆς Πολλάνη (ιδὲ *Στ. Π. Λάμπρου*, «*Νέον Ἑλληνομνήμονα*» τόμ. ΙΓ', 1909, σελ. 487) Πρβλ. καὶ *Νίκου Α. Βέη*, Beiträge zur Kirchlichen Geographie Griechenlands im Mittelalter und in der neueren Zeit [S. A. aus «*Oriens Christianus*» N. S. Bd. IV]. Ἐν Λειψίᾳ 1915. σελ. 239.

τὰ 946—9) ¹⁾ ἀναφέρεται πλέον ἢ ἅπαξ τὸ Χρυσόν: «οἱ... τοῦ θείου Λουκᾶ πρόγονοι [τὰς συνεχεῖς ἐφόδους τῶν ἐκ τῆς "Ἄγαρ οὐ φορητὰς εἶναι νομίσαντες ἐξ Αἰγίνης] κατὰ τὴν τῆς Φωκίδος εἴτ' οὖν τοῦ Χρυσοῦ μεταβά- ντες ἐπαρχίαν... τὰς τῆς παροικίας σκηναὶς ἐπήξαντο», «μοναχὸς τις εἰδου- χος, τῆς μὲν τῶν Παφλαγόνων ὀρμώμενος χώρας, Κοσμάς δὲ καλούμενος καὶ πρὸς Ἰταλίαν τὴν πορείαν ποιούμενος, ὡς ἤδη τὰ τοῦ Χρυσοῦ κατε- ληφε μέρη...». ²⁾ Συμφώνως πρὸς τὸ πρῶτον τῶν ἀνωτέρω χωρίων τὸ ὄνομα τοῦ Χρυσοῦ ὑπέστη κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐπέκτασιν, καταστὰν καὶ ὄνομα ἐπαρχίας ὅλης. Ἐκ δὲ τῆς ἱστορίας τῆς Νορμανδικῆς ἐπιδρο- μῆς κατὰ τὸ ἔτος 1147 εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ κατὰ τὸ Χρυσὸν χώρα κατε- λήφθη ὑπὸ τῶν Νορμανδικῶν ἐκείνων ἀποσπασμάτων, ὅσα ὁ στόλος ἀπε- βίβασεν εἰς τὰ παράλια τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου διὰ τὰς παραιτέρω ἐπι- χειρήσεις. ³⁾

Ἐν Χρυσῷ, ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ὁ Λέων Μακρὸς ὡς παιδίον, «τῆς ἡλικίας ἔτι ἔχων ἀτέλειαν», ἐφοίτησε χάριν σπουδῆς παρὰ *μαῖστωρι*, ἦτοι διδασκάλῳ, β.β.αίως τῶν πρώτων λεγομένων γραμμάτων. Ἄλλ' ὁ διδάσκα- λος ἐφέρετο τραχῆς «διὰ τὰ μαθήματα» πρὸς τὸν νεαρὸν Λέοντα Μακρόν, διὰ τοῦτο οὗτος ἐφυγεν ἐκ τῆς πατρίδος, ἦλθεν εἰς Κόρινθον καὶ προ- σφεικώθη «τῷ ἀρχιεπισκόπῳ ἐκείνῳ τῷ Χρυσοβέργῃ... καὶ ἦν ὑπ' ἐκείνον ταπύμενος καὶ θηρητῶν ἐν τοῖς γράμμασι». Ἄλλ' ἐν Κορίνθῳ ὑπῆρχε τότε κληρικός τις τῆς Μητροπόλεως, Ἅγιοαγαθίτης καλούμενος, πρωτοαναγνώστης («τοῦ τῶν ἀναγνωστῶν ἐξάρχων χοροῦ»), ἔγγαμος καὶ πατὴρ θυγατρὸς ὀνό- ματι Εἰρήνης. Ὁ Ἅγιοαγαθίτης, ἀνὴρ ἐπιτήδειος, πονηρὸς καὶ καιροσκόπος, διενεόθη, ὅτι ὁ νεαρὸς Λέων Μακρὸς ἠδύνατο νὰ εἶναι ὁ ἀρμόζων σύζυγος διὰ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Εἰρήνην, τοσοῦτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον οὗτος, λόγῳ τῆς εὐστομίας, καλλιγραφίας καὶ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ προτερημάτων, κατὰ κοινὴν γνώμην ἐπιστεύετο, ὅτι ἀνδρούμενος ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἠθελε προ- κέψει. Δι' ὃ ὁ Κορίνθιος κληρικός μετήλθεν ἀπάτην καὶ ὑπεποιήσατο τὸν νεαρὸν, ὑπεξούσιον, καὶ ἐν Κορίνθῳ ἀπρονόητον Λέοντα Μακρόν, ὁ ὁποῖος

¹⁾ Ἡ παρὰ τῶν Βολλανδιστῶν (Bibliotheca hagiographica Graeca, ἔκδ. β', ἐν Βρυξέλλαις 1909, σελ. 139) παραδεδεγμένη χρονολογία.

²⁾ *Γεωργίου Π. Κρέμον*, Προσκνητάριον τῆς ἐν τῇ Φωκίδι μονῆς τοῦ ὁσίου Λουκᾶ τοῦπίκλην Στειριώτου, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1874. σελ. 26.53 (περβλ. σελ. κς', μ', μη' νε', ἐπίσης σελ. 132, 167 κ.έ.).

³⁾ *Idè E. Caspar*, Roger II (1101-1154) und die Gründung der normannisch-sizilischen Monarchie Innsbruck 1904, σελ. 381. *F. Chalandon*, Les Comnènes. Jean II Comnène (1143-1180). Ἐν Παρισίοις 1912, σελ. 319 καὶ τὰς αὐτοῦ ἀνα γραφομένας πηγὰς (προσθετέα καὶ ἡ «Σύνοψις Χρονική» παρὰ *K. N. Σάθα*, Με-σαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. Ζ', σελ. 228).

πλανηθείς οὕτως ἀσυνειδήτως ἔγραψε καὶ σιγνογραφικὸν γράμμα «ὡς δῆθεν ἐπὶ γαμικῷ συναλλάγματι» μετὰ τῆς Εἰρήνης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀγιοαγαθίτου. Ἀλλ' ἐν τούτοις τὸ πρᾶγμα ἐγένετο γνωστὸν εἰς τὸν πατέρα καὶ τοὺς συγγενεῖς τοῦ Λέοντος Μακροῦ, οἱ ὅποιοι ἐν πρώτοις ἐλθόντες εἰς Κόρινθον ἀπήγαγον κρυφίως εἰς Χρυσὸν τὸν νεαρὸν ἠπατημένον, βραδύτερον δὲ κοινῇ μετ' αὐτοῦ μετέβησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ παρὰ τοῦ τότε οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γεωργίου τοῦ Ξιφιλίνου ἔλαβον γράμμα πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κορίνθου, δι' οὗ διετάσσειτο ἡ ἀκυρότης τοῦ γαμικοῦ συναλλάγματος ὡς καὶ ἡ κανονικὴ τιμωρία τοῦ Ἀγιοαγαθίτου καὶ τοῦ ταβελλίωνος, τοῦ παρα τὰς νομίμους προϋποθέσεις συντάξαντος τὸ γαμικὸν συνάλλαγμα. Τοῦτο κατὰ πατριαρχικὴν ἀπόφασιν ἐκηρύχθη ἄκυρον, διότι κατὰ τὴν σύναψιν αὐτοῦ ὁ γαμβρός, ὁ Λέων Μακρός, ἦτο παιδίον ἄωρον καὶ υπεξούσιον, πρᾶγμα, ὡς γνωστὸν, καὶ κωλύον τὴν νόμιμον σύναψιν γάμου καὶ τὴν διάλυσιν συναφθέντος γάμου ἐπιτρέπον. Κατὰ τὰ ἐπικρατοῦντα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀμέσοις ἐπιγόνοις αὐτῶν, νόμιμος ἡλικία γάμου ἐθεωρεῖτο διὰ μὲν τὰ ἄρρενα τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος συμπληρωμένον, διὰ δὲ τὰ θήλεα τὸ δωδέκατον ἔτος ἐπίσης συμπληρωμένον, ἂν καὶ ἐν ταῖς σχετικαῖς πηγαῖς ὑπάρχει διαφωνία τις,¹⁾ τοῦλάχιστον κατὰ τὸ φαινόμενον, περὶ τῆς πρὸς νόμιμον καὶ ἔγκυρον γάμον ἀπαιτουμένης ἡλικίας καὶ ἡ παράβασις τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν διατάξεων ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν τῶν εἰς γάμον συναπτομένων προσώπων φαίνεται συγχῆ καὶ δῆ κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς Ἀλώσεως χρόνους.²⁾ Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ὅτε Λέων ὁ Μακρός ἔστερξε παραπλανηθείς τὸ μετὰ ταῦτα ἐπισήμως ἀκυρωθὲν γαμικὸν συνάλλαγμα μετὰ τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου, ἦτο ἡλικίας κάτω τῶν δεκατεσσάρων ἐτῶν συμπληρωμένων.

¹⁾ Πρβλ. *J. Zhisshman*, Das Eherecht der orientalischen Kirche. Ἐν Βιέννῃ 1864 σελ. 201 κ. ἑ., *Giannino Ferrari*, Diritto matrimoniale secondo le Novelle di Leone il Filosofo ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift» τόμ. ΙΗ' (190!) σελ. 170 κ. ἑ. *Π. Κ. Πολάκης*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 464 κ. ἑ.

²⁾ Πρβλ. *Νίκου Α. Βέη*, «Υπήρχε Jus primae noctis παρὰ Βυζαντινοῖς;» ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift» τόμ. ΚΑ' (1912) σελ. 169 κ. ἑ. Τὴν ἀνηβότητα τονίζει ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος κατ' ἐξοχὴν ὡς αἰτίαν διαζυγίου ἰδὲ π. χ. *Sophrone Pétridès*, *Jean Apokaukos lettres et autres documents inédits* ἐν «Bulletin de l'Institut Archéologique Russe à Constantinople» τόμ. ΙΔ' (1909) σελ. 17 [=85] κ. ἑ. 22 [=90], *Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως*, Ἀνάλεκτα ἱεροσολυμικῆς σταχυολογίας, τόμ. Δ', ἐν Πιερρουπόλει 1897, σελ. 119, καὶ κώδικα τοῦ Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου, φυλ. 24α-β, 25 α-β κ.λ. [=G. V. Vasiljevskij, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 9]. Πρβλ. καὶ τὴν διάταξιν τοῦ πατριάρχου Ἀλεξίου παρὰ *Ῥάλλη-Ποτλῆ*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Ε', σελ. 32 κ. ἑ. καὶ τὸ Κυπριακὸν γράμμα παρὰ *Σπ. Π. Λάμπρω*, «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. ΙΕ' (1921) σελ. 156 κ. ἑ. ἀριθ. 22, κλ. κλ. κλ.

Ὁ πατριάρχης Γεώργιος Ξιφιλίνος, ὁ ὁποῖος ἠκύρωσε τὸ παρὰ τοὺς νόμους γενόμενον γαμικὸν συνάλλαγμα, κατέσχε τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον ἀπὸ 13ης Σεπτεμβρίου 1191 μέχρι Ἰουνίου 1199.¹⁾ Καὶ ἂν θελήσωμεν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ Λέων Μακρός καὶ πέντε ἔτη μετὰ τὴν σύνταξιν τοῦ παρανόμου γαμικοῦ συναλλάγματος προσέτρεξε μετὰ τῶν ἰδίων συγγενῶν εἰς τὸν πατριάρχην Γεωργίον Ξιφιλίνον καὶ ὅτι τοῦτο ἐγένετο κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς πατριαρχείας αὐτοῦ, καὶ ἂν πάντα ταῦτα θελήσωμεν νὰ δεχθῶμεν, κατ' οὐδένα τρόπον εἶδεν ὁ Λέων Μακρός τὸ φῶς τῆς ἡμέρας πρὸ τοῦ ἔτους 1170. Τὸ χρονολογικὸν τοῦτο ὄριον εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τινὰ σημεῖα τῆς περαιτέρω ἡμῶν ἐκθέσεως.

Κατὰ τὴν πατριαρχικὴν διάταξιν ὁ Ἅγιογαθίτης καὶ ὁ συντάξας τὸ παρανόμον γαμικὸν συνάλλαγμα ταβελλίων ἐφυλακίσθησαν πρὸς σωφρονισμόν. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Λέοντα Μακρὸν δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γεωργίου Ξιφιλίνου διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν πεπραγμένα, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς αὐτὴν προσέτρεξαν καὶ εἰς πολιτικὰ δικαστήρια καὶ κατ' ἀπόφασιν αὐτῶν ἔλαβον παρὰ τοῦ Ἅγιογαθίτου ἀσφαλὲς γράμμα, δι' οὗ οὗτος, καίπερ ἄκων, τὸν ἐπιδιωκόμενον γαμβρόν, τὸν Λέοντα Μακρὸν, ἐκήρυσεν ἐλεύθερον παντὸς δεσμοῦ ὑποχρέωσεως πρὸς τὴν θυγατέρα Εἰρήνην. Αἱ φροντίδες τῶν περὶ τὸν Λέοντα Μακρὸν, ὅπως οὗτος δι' ἀσφαλῶν γραμμάτων ἀπαλλαγῇ τελείως τῶν παρακολουθημάτων τοῦ ἐν τῇ παιδικῇ αὐτοῦ παραπλανήσει συνομολογηθέντος γάμου ἦσαν βεβαίως εὐλογοί· διότι ὁ Λέων Μακρὸς προωρίζετο τυχὸν καὶ δι' ἄνωτερα ἱεραρχικὰ ἀξιώματα, αἵτινα εἰς ἔγγαμον, κατὰ τὰ παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικὰ καθεστῶτα, εἶναι ἀπρόσιτα. Καὶ δὲν γνωρίζομεν μὲν τὰ καθ' ἕκαστον τῆς ἐκκλησιαστικῆς σταδιοδρομίας τοῦ Λέοντος Μακροῦ ἐν ὀλοσχερείᾳ, ἀλλ' οὗτος κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1212, ὅτε δῆλον ὅτι συνετάχθη τὸ ἤδη πολλὰς μνημονευθὲν συνοδικὸν γράμμα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κληρικῶν καὶ ἀρχόντων, εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐντιμοτάτου δικαίου καὶ χαρτοφύλακος τῆς ἀγιοτάτης μητροπόλεως Λαρίσης. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην καὶ διὰ λόγους, οὓς ἀγνοοῦμεν, παρεπεδήμει ὁ Λέων Μακρὸς κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1212 ἐν Ναυπάκτῳ, ὁπότε κατέπλευσεν ἐκεῖ ἡ Εἰρήνη Ἅγιογα-

¹⁾ Ἡ 13η Σεπτεμβρίου 1191 ὡς ἡμέρα προχειρίσεως τοῦ Γεωργίου Ξιφιλίνου εἰς οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἐξάγεται ἐκ γράμματος ἐκδομένου παρὰ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας. Τόμ. Β'. Ἐν Πιερρουπόλει 1894, σελ. 370 κ. ἐ. (σχετικὰ πραγματεύομαι ἐν τῷ ἐκτυπωμένῳ ἔργῳ μου: Byzantinische Siegelbeschreibungen nebst einer Einführung in die Sigellehre und-Forschung des griechischen Mittelalters [=Texte und Forschungen zur Byzantinisch-Neugriechische Philologie N° 2.]

θίτου· ἦτο αὕτη πολύσαρκος καὶ μελαψή τὸ πρόσωπον, οὐχὶ δὲ πλέον νέα, διότι αἱ τρίχες αὐτῆς περὶ τοὺς κροτάφους καθίσταντο ἤδη πολιαί. Ἐμφανισθεῖσα ἡ Εἰρήνη Ἀγιοαγαθίτου ἐν Ναυπάκτῳ ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου, τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, ἔλεγεν, ὅτι νεαρὰ οὕσα ἐδέξατο ἐν Κορίνθῳ «*μνηστείας καὶ ἱερολογίας ἐσχῆν*» μετὰ τοῦ Λέοντος Μακροῦ, καὶ ἐνόμιζε μὲν, προσέθετεν ἡ Εἰρήνη, ὅτι οὗτος ἦ ἀπέθανεν ἤδη ἢ διατρίβει ἐν τῇ Ἀνατολῇ «*διὰ τὸν ἐκ τῆς Λατινικῆς ἐπελεύσεως τοῖς ἀνθρώποις ἐπιγενόμενον σκεδασμὸν καὶ ἄλλον ἄλλῃ καὶ τοὺς πολλοὺς ἀναδραμεῖν πρὸς Ἀνατολὰς διὰ τὸ ἐκείσε τοὺς Ῥωμαίους εἰ επικρατεῖν*», ἀλλὰ μαθοῦσα ἐπὶ τέλους, ὅτι ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ὁ Λέων Μακρός, ζῆ καὶ διατρίβει ἐν Ναυπάκτῳ καὶ τῇ περιουκίδι καὶ ὅτι εὐημερεῖ καὶ ἐπιφανῆς εἶναι, ἠναγκάσθη νὰ ἀναζητήσῃ καὶ εὗρη αὐτὸν «*καὶ ὡς οἰκτεῖον ἄνδρα παρθενικὸν*¹⁾ ἀνακαλέσασθαι καὶ ἐγκολπώσασθαι». Καὶ ταῦτα ἐπανελάμβανεν ἡ Εἰρήνη Ἀγιοαγαθίτου ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐνώπιον τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ἐνεφάνισε μάλιστα καὶ γράμμα συντεταγμένον ἐν Κορίνθῳ κατὰ Μάϊον τοῦ 1212, καθ' ὃ ἐνόρκως παρὰ διαφόρων κληρικῶν τῆς Μητροπόλεως Κορίνθου ἐβεβαιούτο, ὅτι αὕτη πράγματι κατὰ νόμους καὶ δι' ἱεροτελεστίας συνῆψεν ἐπισήμως γάμον μετὰ τοῦ Λέοντος Μακροῦ· οὗτος δ' ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου, τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, ἐνίστατο καὶ ἦτο ἔτοιμος νὰ ἀποδείξῃ ἐγγράφως, ὅτι καὶ ἡ γυνὴ καὶ οἱ συντάξαντες ἐν Κορίνθῳ τὸ ὑπ' αὐτῆς ἐμφανισθὲν γράμμα ἐψεύδοντο. Ὁ δὲ Μητροπολίτης Ναυπάκτου, ὁ τῶν κανόνων ἄριστος γνώστης καὶ εὐσυνειδήτος τηρητῆς Ἰωάννης Ἀποκαυκος, πρὸς ἐπίλυσιν τῆς παραδόξου ὑποθέσεως, ἀπήτησε παρὰ τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις περὶ τῶν καθ' ἱερομένων κινουμένων ἐγκλημάτων, ἑπτὰ μάρτυρας, εὐσυνειδήτους, ἀνεπιλήπτους κ.λ. δυναμένους ἐνόρκως νὰ ἐπιβεβαιώσωσι τὰ ὑπ' αὐτῆς λεγόμενα. Ἀλλ' ἡ Εἰρήνη Ἀγιοαγαθίτου δὲν εἶχε τοσοῦτους καὶ τοιούτους μάρτυρας, δι' ὃ καὶ καθ' ἄρχὰς μὲν ἠσύχαζε, μετὰ τινος δὲ ἡμέρας ἐμφανισθεῖσα καὶ πάλιν ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου Ἰωάννου Ἀποκαύκου, μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν κληρικῶν καὶ ἀρχόντων δημοσίᾳ συνεδριάζοντος, ἐγένετο παλίγγλωστος, διῶ-

¹⁾ Περὶ τοῦ ἐπιθέτου *παρθενικός*—ἡ (= *virginius*—*a*), ὅπερ λέγεται περὶ συζύγων καὶ ἀπαντᾷ μάλιστα ἐν παλαιοχριστιανικαῖς καὶ ἰουδαϊκαῖς ἐπιγραφαῖς ἰδὲ *Otto Pelka*, *Altchristliche Ehedenkmäler* [=Zur Kunstgeschichte des Auslandes Heft. V]. Ἐν Στρασβούργῳ 1901, σελ. 16 κ. ἑ. *N. Müller-Nikos A. Bees*, *Die Inschriften der jüdischen Katakomba am Monteverde zu Rom*. Ἐν Λειψίᾳ 1919, S.—42, 173 κ. ἑ. Τὸ *παρθενική*, περὶ νύμφης λεγόμενον, κεῖται πολλάκις καὶ ἐν προικοσυμφώνοις τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας (Ἰδὲ π.χ. Ἐπ. I. *Σταματιάδου*, Σαμακὰ, τόμ. Ε', ἐν Σάμφ 1891, σελ. 271· ἀνέκδοτα Ἀνδριακὰ προικοσύμφωνα τῶν τελευταίων αἰώνων παρὰ Δ. Σταματιάδου, μηχανικῶ ἐν Δρέσδῃ).

σχυριζομένη, ὅτι κατ' ἀπάτην ὀπτικήν καὶ διὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἀμυδρὰν ὁμοιότητα ἐξέλαβε τὸν Λέοντα Μακρὸν ὡς τὸν ὑπ' αὐτῆς ἀναζητούμενον ἀληθῆ ἄνδρα, τὸν ὁποῖον ἤθελεν, ὡς ἔλεγεν, ἀνεύρει κατὰ τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς. Οἴκοθεν ἐννοεῖται, ὅτι γέλωξ ἄκρατος κατέλαβε τοὺς συγκροτοῦντας τὴν περὶ τὸν Μητροπολίτην σύνοδον καὶ τὸν κατὰ τὴν συνεδρίασιν αὐτῆς παριστάμενον λαὸν ἐπὶ τῇ περιέργῳ παλινστροφίᾳ τῆς Εἰρήνης Ἁγιοαγαθίτου, ἣ ὁποία ἐλεγχθεῖσα ψευδολόγως καὶ κακόβουλος εὐλόγως ἀπεπέμφθη. Ἐν τούτοις ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Λέων Μακρὸς καὶ ἐπὶ συνόδου ἐξέθηκε τὰς ἐμπραγμάτους σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἁγιοαγαθίτην καὶ τὴν θυγατέρα τούτου Εἰρήνην, ὡς καὶ ἡμεῖς αὐτὰς ἀνωτέρω συνωψίσαμεν, σκωπτικῶς μάλιστα παρέπεμψε τὴν Εἰρήνην εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ διῆθεν ἀνδρὸς αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ Εἰρήνη ἔλαβεν ἐπὶ συνόδου τὸν λόγον, ὅπως ἐκφράσῃ τὴν λύπην αὐτῆς, ὅτι ἠπατήθη ὡς πρὸς τὸν Λέοντα Μακρὸν καὶ ὅτι καὶ τὴν σύνοδον ἠνώχλησε. Ὁ δὲ Ναυπάκτου Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἂν καὶ ὁ Λέων Μακρὸς ὡς δικαῖος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς Μητροπόλεως Λαρίσσης ἦτο ὑπερῆριος κληρικός, ὥστε πᾶσα κατ' αὐτοῦ ὑπόθεσις ἔπρεπε νὰ ἐκδικασθῆ ἐνώπιον τοῦ μητροπολίτου Λαρίσσης, ἐθεώρησε καθῆκον νὰ ἐκθέσῃ ἐν συνοδικῷ γράμματι τὰ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν καὶ χάριν ἀσφαλείας νὰ ἐπιδώσῃ τὸ γράμμα εἰς τὸν Λέοντα Μακρὸν, διότι ἔτυχεν ἢ κατ' αὐτοῦ καταγγελία τῆς Εἰρήνης Ἁγιοαγαθίτου ἐν Ναυπάκτῳ νὰ ὑποβληθῆ καὶ ἐνώπιον τοῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου τῆς μητροπόλεως ταύτης νὰ ἐκδικασθῆ. Ἄξιον ἰδιαιτέρας σημειώσεως εἶναι ὅτι τὸ ἀνωτέρω, σελ. 128 μνημονευθὲν γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γεωργίου Ξιφιλίνου ἦτο ἐκτεθειμένον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου τότε διατελοῦντος πατριαρχικοῦ Νοταρίου. «*Καὶ προσήκατο* — λέγει ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ἐν τῷ σχετικῷ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Λέοντος Μακροῦ συνοδικῷ γράμματι—*καὶ ἡ ἀκοή ἡμῶν τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ [ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γεωργίου Ξιφιλίνου ἀπολυθέντος] πιτακίου καὶ ἡ ψυχὴ τὴν ἐκθεσιν κατεδέξατο, εὐκοῦναν ἀνικρυς τοῖς ἐμοῖς διὰ τὴν κατὰ λέξιν σαφήνειαν καὶ τὸ περιστροφον τῆς ἐκθέσεως*». Τὸ μαρτύριον τοῦτο εἶναι σπουδαῖον, ὅπως ἐγγύτερον ὀρίσωμεν χρονολογικῶς τὴν ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς γραφείοις ὑπηρεσίαν τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, πρὸ τῆς προαγωγῆς αὐτοῦ εἰς Μητροπολίτην Ναυπάκτου. Ἡ ὑπηρεσία αὕτη φαίνεται καὶ πολυετής καὶ ἐν ᾧ σειρὰ ὄλη πατριαρχῶν κατέσχε τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον. ¹⁾ Ἐκ

¹⁾ Πρβλ. καὶ ὅσα περὶ αὐτῆς γενικῶς λέγει ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ἐν γράμματι πρὸς Δημήτριον Χωματιανὸν παρὰ *Α. Παπαδοπούλω Κεραμεῖ*, «Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος», Ἐνθ. ἀνωτέρω, σελ. 247, 4-6.

τῆς πατριαρχείας τοῦ Βασιλείου Καματηροῦ (1183—1187)¹⁾ προέρχονται, ὡς φαίνεται, τὰ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ Σιναϊτικοῦ κώδικος 482 (1117) γνωστά μοι, ὑπὸ χρονολογίαν «*Μηνὶ μαῖω Ε', ἡμέρα Ϛ', Ἰνδικτιῶνος Ε'* (=1187)» πρακτικά, ἅτινα συνυπογράφει «*Ἰωάννης πατριαρχικὸς νοιάριος ὁ Ἀπόκαυκος*». ²⁾ Ἀλλὰ πάντως οὗτος τότε πρὸ βραχείου χρόνου εἶχε προσληφθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν πατριαρχικῶν γραφείων· διότι ἀναφέρων που περὶ τῆς συνόδου, ἣτις περὶ τὸ ἔτος 1187³⁾ συνήλθε, προκαθημένου τοῦ πατριάρχου Νικήτα Β' τοῦ Μουντάνη, ὅπως κρίνη περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Καματηροῦ εὐλογηθέντος γάμου δύο Κομνηνῶν, οἵτινες ἐν τούτοις κανονικῶς λόγῳ στενῆς συγγενείας ἐκωλύοντο νὰ συνέλθωσιν εἰς γάμου κοινωνίαν, ἦτο, ὡς αὐτὸς ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος λέγει, «*τότε νεοταγῆς ἐν τοῖς τοῦ πατριάρχου ὑπογραφεῖσι*». ⁴⁾ Τὸ ἀμέσως ἀνωτέρω παρατιθέμενον χωρίον εἶναι ἀσφαλὲς μαρτύριον περὶ τῆς ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς γραφείοις ἐπὶ Γεωργίου Ξιφιλίνου, λοιπὸν μετὰ τὴν 13^{ην} Σεπ. 1191,⁵⁾ ὑπηρεσίαν τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου. Τῆς δ' ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἰωάννου Καματηροῦ (1199—15 Φεβρ. 1206) ἰδίας ὑπηρεσίας ἐν τοῖς γραφείοις τῶν Οἰκουμηνικῶν Πατριαρχείων μέμνηται κατ' ἐπανάληψιν ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ⁶⁾.

Ὡς ἤδη ἀνωτέρω (σελ. 125) ἐσημειώθη, βραχὺ πρὸ τῆς συντάξεως τοῦ συνοδικοῦ γράμματος ἐπὶ τῇ ὑποθέσει τοῦ Λέοντος Μακροῦ ἔσπευσεν ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος (πάντως μετὰ τὴν 4 Ἰουνίου 1212) νὰ ἐπιστείλῃ καὶ πρὸς τὸν Μητροπολίτην Λαρίσης, εἰς οὗ τὴν δικαιοδοσίαν ὁ Λέων Μακρὸς κανονικῶς ὑπήγετο. Τὸ ὄνομα τοῦ Μητροπολίτου Λαρί-

¹⁾ Ἡ χρονολογία αὕτη καὶ τῶν λοιπῶν κατωτέρω μνημονευομένων πατριαρχῶν κατὰ *Krumbacher*, *GBL*.² σελ. 1149.

²⁾ *Porphyrii [Uspenscii]—V. Benesevič*, *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in Monte Sina asservantur*. Τόμ. Α'. Ἐν Πειτροπόλει 1911, σελ. 289-290. Πρβλ. *Νίκων Α. Βέην* ἐν τῇ «*Berliner philologische Wochenschrift*» τόμ. ΛΔ' (1914) σελ. 1591.

³⁾ Πρβλ. *Μ. Γεδεών*, *Πατριαρχικοὶ Πίνακες*. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1885-1890 σελ. 119.

⁴⁾ *Α. Παπαδοπούλου Κεραμῆς*, *Κερκυραϊκά*. Ἐν τοῖς «*Vizantijskij Vremennik*» τόμ. Π' (1907) σελ. 342 κ. ἐ.—Πρβλ. *Μ. Wellnhofer*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 6. *Π. Κ. Πολάκης*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. σελ. 147 κ. ἐ.

⁵⁾ Ἰδὲ ἀνωτέρω σελ. 129 ὑποσ. 1.

⁶⁾ Κώδιξ Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου φυλλ. 25β («...πρᾶξις συνοδική, ἐκφωνηθεῖσα ἐπὶ τοῦ τῆς ὁσίας μνήμης ἀγιωτάτου πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Καματηροῦ, τῆς ἡμῶν εὐτελείας αὐτίκα ἐκτιθεμένης τὰ συνοδικὰ ὑπομνήματα...»). *Sophrone Pétrides*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 18,7—9 («...συνοδικὴ διάγνωσις γενομένη ἐπὶ τοῦ τῆς ὁσίας μνήμης ἀγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Καματηροῦ, τῆς ἡμῶν εὐτελείας χειρογραφοῦσιν αὐτίκα τὰ συνοδικὰ ὑπομνήματα...»).

σης δὲν ἀναφέρεται, οὐδὲ δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος μετὰ βεβαιότητος νὰ ὀρισθῇ. ¹⁾ Πάντως εἶναι οὗτος ὁ φέρων τὸ ἐπώνυμον *Καλοσπίτης*, ²⁾ περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν ἐπιστολῇ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως—Νικαίας Μανουήλ Α', ἣν οὗτος ἀπηύθυνε κατὰ Φεβρουάριον. 1222 ³⁾ πρὸς τὸν Ναυπάκτου Ἰωάννην τὸν Ἀπόκαυκον καὶ πρὸς ἀνώνυμον ἀρχιεπίσκοπον Γαρδικίου, ὡς καὶ ἐν τῇ σχετικῇ ἀπαντήσει τοῦ Ἰωάννου Ναυπάκτου. ⁴⁾ Ὁ Καλοσπίτης προὔχειρίσθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Λαρίσσης ὑπὸ τοῦ Λευκάδος, ἀξιώσει τοῦ δεσπότη Μιχαὴλ Α' Ἀγγέλου Κομνηνοῦ, ⁵⁾ τοῦ ἴδρυτοῦ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ κράτους, πάντως ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Μιχαὴλ Δ' (1206—1212). ⁶⁾ Ὅτε ὁ πατριάρχης Μανουήλ ὁ Α' ἐπέστειλε κατὰ Φεβρουάριον 1222 πρὸς τὸν Ναυπάκτου Ἰωάννην Ἀπόκαυκον καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γαρδικίου, εἶχε διαδοθῆ ἐν Νικαίᾳ ἡ φήμη, «ὡς τοῦ Λαρίσσης τοῦ Καλοσπίτου τὸν τῆδε βίον μετηλλαχότος, ἕτερος ἐν τῇ αὐτοῦ μητροπόλει κεχειροτόνηται». ⁷⁾ Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ἀντεπιστέλλων πρὸς τὸν πατριάρχη Μανουήλ Α' διαψεύδει τὴν φήμην ταύτην: «ὁ . . . Λαρίσσης ἅπαξ ἀλγήσας ἰοὺς πόδας καὶ ζῆ καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκειάν ἐκκλησίαν

¹⁾ Παρὰ Ν. Ι. Γιαννοπούλου, (Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι Θεσσαλίας» ἐν τῇ Ἐπετηρίδι Παρνασσοῦ, τόμ. Ι' [1914] σελ. 253-312, τόμ. ΙΑ' [1915] σελ. 172—225) καὶ ἐν ταῖς ἀρχαιοτέροις ἀναγραφαῖς ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν Λαρίσσης (πρβλ. τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν μου ἐν «Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbüchern» Δ' [1923], σελ. 351 κ. ἐ. [Πρόσθετες Κ. Λυθουρινιώτης ἐν «Ἱερῶ Συναδέσμῳ» ἀριθ. 277—282=15 Νοεμβρ. 1916—15 Μαΐου 1917] ἡ σειρὰ τῶν ἀρχιερέων λήγοντος τοῦ ΙΒ' καὶ ἀρχομένου τοῦ ΙΓ' αἰῶνος εἶναι λιαν χασματώδης.

²⁾ Τὸ ἐπώνυμον *Καλοσπίτης* λανθάνει καὶ ἐν τῷ βιβλιογραφικῷ σημειώματι τοῦ ὑπ' ἀριθ. 770 Παρισινοῦ [=Colb. 2493] κώδικος, φιλοπονηθέντος ἐν ἔτει 1315 ὑπὸ Γεωργίου ἱερέως καὶ ταβουλαρίου τοῦ Καλοσπίτου καὶ χωρικοῦ καλλιγράφου (πρβλ. ἐπ' ἐσχάτων Μ. Vogel - V. Gardthausen, "Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 77). Καὶ ἀναλύει μὲν ὁ Montfaucon (Palaeografia Graeca, σελ. 68) τὸ Καλοσπίτου = Καλοσπίτου, ἀλλὰ τοῦτο προφανῶς ἀναλυτέον: Καλοσπ(ί)του.

³⁾ Περὶ τῆς χρονολογίας πρβλ. καὶ Μ. Wellnhofer, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 56.

⁴⁾ V. G. Vasiljevskij, «Epirotica saeculi XIII» ἐν «Vizantijskij Vremennik» τόμ. Γ' (1896) σελ. 268-282.

⁵⁾ Αὐτόθι, σελ. 270, 24-26.

⁶⁾ Ἡ γνώμη τοῦ Α. Μηλιαράκη (Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, σελ. 103), ὅτι ὁ Καλοσπίτης τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1214 ἐχειροτονήθη Λαρίσσης, δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ πράγματα. Πρβλ. καὶ τὸν ἔλεγχον Μ. Wellnhofer, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 33. Καὶ ἡ ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ Π. Κ. Πολάκη, "Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 150, ἐκφρασθεῖσα γνώμη, ὅτι ὁ Καλοσπίτης κατέλαβε τὸν θρόνον τοῦ Λαρίσσης κατὰ τὸ ἔτος 1213, ἐλέγχεται ἐσφαλμένη.

⁷⁾ V. G. Vasiljevskij, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 268-9, 28-1-Πρβλ. Α. Μηλιαράκη, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 171.

διενεργεῖ καὶ ὑγιέστερός ἐστι κρότωνος.»¹⁾ Ἦτο δὲ ὁ Λαρίσσης, ὁ Καλοσπίτης, παλαιὸς φίλος τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου· οὗτος ἐπιστέλλων ποτὲ πρὸς τὸν Νικήταν Χωνιάτην,²⁾ ἀνεψιὸν τοῦ Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτου, γράφει πρὸς τοὺς ἄλλοις: «ἔσσι δέ μοι καὶ ἄλλως οὐ μειοτήτῃ τερπωλῇ τῶ θαναμασιῶ συνόντι Λαρίσσης καὶ συνοδεύοντι, ἀνδρὶ πάλα μὲν φίλῳ, νῦν δὲ φιλιέρῳ καὶ κατὰ προσθήκην ἱερῶν ἐνεργημάτων συμπράκτορι.»³⁾ Πᾶσαι δ' αἱ ἐπιστολαί, μία ἐκδεδομένη⁴⁾ καὶ τέσσαρες ἢ πέντε μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτοι,⁵⁾ ἄς Ἰωάννης ὁ Ἀπόκαυκος ἀπευθύνει πρὸς ἀνώνυμον Λαρίσσης, ἐγράφησαν ἀναμφιβόλως πρὸς τὸν παλαιὸν φίλον Καλοσπίτην. Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἀξία εἶναι ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποκαύκου πρὸς τὸν Καλοσπίτην, γραφεῖσα κατὰ τὰ τέλη 1223 ἢ 1224,⁶⁾ ἐν ἣ γίνεται μνεῖα «ἀλμυριωτικοῦ λινείου ὑφάσματος». ⁷⁾ Εἶναι δ' ἡ μνεῖα αὕτη ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Ἀλμυροῖς τῆς Θεσσαλίας κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἀκμαζούσης, ὑφ' Ἑλλήνων, Ἑσπερίων καὶ Ἰουδαίων διενεργουμένης βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας μάλιστα ὑφασμάτων.⁸⁾ Ἐν ἄλλῃ ἐπιστολῇ,⁹⁾ ἐξ ἧς φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀπόκαυκος φιλοξενηθεὶς ὑπὸ τοῦ Καλοσπίτη ἐν Λαρίσση λόγῳ τοῦ κακοῦ ἐκεῖ ποσίμου ὕδατος καὶ τοῦ καύσωνος ἠσθένησε,¹⁰⁾ γίνεται μνεῖα «ἰχθύων ὀπτῶν» καὶ «μελισσείου κηρίου», ἅτινα ὁ Λαρίσσης ἐκ Θεσσαλίας ἐφιλοδώρει ἢ ἠδύνατο νὰ προμηθεύσῃ εἰς τὸν Ἀπόκαυκον. Ἄλλ' αἱ σχέσεις τῶν δύο φίλων καὶ μητροπολιτῶν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐπιστολιμαίων πη-

¹⁾ V. G. Vasiljevskij, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 272,11-13.

²⁾ Τὰ κατὰ τὸ πρόσωπον ὀρθῶς φιλοκρινεῖ ὁ M. Wellnhofer, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 26,68. Πρβλ. καὶ κατωτέρω σελ. 141.

³⁾ V. G. Vasiljevskij, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 279,5-8.

⁴⁾ Αὐτόθι, σελ. 2:9 κ. ἐ., ἀριθ. 19.

⁵⁾ Κώδιξ Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου, φυλ. 13β, 48α-β (=ἡ σχετικὴ πρὸς τὸν Λέοντα Μακρὸν ἐπιστολὴ. πρβλ. σελ. 135 καὶ 136), 54α (ἀκέφαλος) 60α, 69α, Πρβλ. V. G. Vasiljevskij ἐν τῷ Δ' παραρτήματι τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Δημοσίας Αὐτοκρατορικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Πιερροπόλεως διὰ τὸ ἔτος 1883. σελ. 6, 14, 15, 17, 19.

⁶⁾ Περὶ τῆς χρονολογίας πρβλ. M. Wellnhofer, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 30. Ἄλλως ἐπ' ἐσχάτων ὁ Π. Κ. Πολάκης, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 178 κ. ἐ.

⁷⁾ V. G. Vasiljevskij, "Epirotica saeculi XIII". Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 48,21., πρβλ. καὶ κώδικα Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου φυλ. 54α.

⁸⁾ Ἰδὲ πρὸ παντὸς F. Chalandon, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 582, 589, 626 καὶ τὰς αὐτόθι ἀναγραφόμενας πηγὰς (πρβλ. καὶ N. I. Γιαννόπουλον ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Παρνασσοῦ, τόμ. II' [1904] σελ. 65-92 καὶ ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Η' [1923] σελ. 38-93).

⁹⁾ Κώδιξ Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου φυλ. 60α.

¹⁰⁾ Πρβλ. καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου πρὸς τὸν Χωνιάτην, ἐκδεδομένην ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμῆως ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀρμονία» τόμ. Γ' (1902) σελ. 288 κ. ἐ., ἀριθ. 7.

γῶν, ¹⁾ περιήλθόν ποτε καὶ εἰς φιλικὴν ψυχρότητα. Εἰς τὸν Καλοσπίτην, ὡς Λαρίσσης, ἀπεστάλη ἀναμφιβόλως καὶ τὸ ἐν ἔτει 1218, μηνὶ Νοεμβρίῳ, ἀπολυθὲν καὶ μέχρις ἡμῶν διασωθὲν πρόσταγμα τοῦ δεσπότη τοῦ Ἡπείρου Θεοδώρου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ, ὅπως ὁ διάκονος Συμεὼν χειροτονηθῆ ἑπίσκοπος Θαυμακοῦ εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ πρὸ ὀλίγου θανόντος πατρὸς αὐτοῦ. ²⁾ Ἄγνωστον κατὰ πόσον ὁ Καλοσπίτης ἢ ἄλλος τις μητροπολίτης Λαρίσσης συνυπέγραψε τὸν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1229 ἐκδοθέντα τόμον ³⁾ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ Β', δι οὗ προσεπεκυρώθη χρυσόβουλλον τοῦ Ἰωάννου Βατάτζη, ἀπολυθὲν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1228 καὶ περὶ τῶν καταλοίπων τῶν ἀρχιερέων πραγματευόμενον ⁴⁾.

Ἡ ἐν σχέσει πρὸς τὸν Λέοντα Μακρὸν ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαυκοῦ πρὸς τὸν Μητροπολίτην Λαρίσσης [τὸν Καλοσπίτην], ἣτις καὶ ἄλλως εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσα ἀφ' ἱστορικῆς ἀπόψεως, μαρτυρεῖ τὰ φιλικὰ αἰσθήματα, ἅτινα ὁ ἐπιστέλλων ἔτρεφε πρὸς τὸν Λέοντα Μακρόν.

«*Τόσα, δέσποτα, — ἀρχεται ἡ ἐπιστολὴ — ἡγάπησα τὸν Μακρόν, τὸν σὸν καινὸν χαρτοφύλακα, ὅποσα ἕκαστος ἐαυτὸν καὶ τόσα πάλιν ἐθλίβην τῶν εἰς ἐμπόδιον ἀκούσας τῆς αὐτοῦ προκοπῆς, ὅποσα λυπηθήσεται χειροκοπούμενος ἄνθρωπος ἢ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκοπιόμενος*». (Κατὰ ταῦτα φαίνεται, ὅτι ὁ Λέων Μακρὸς νεωστὶ τότε εἶχε διορισθῆ χαρτοφύλαξ τῆς Μητροπόλεως Λαρίσσης). Περαιτέρω ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Λαρίσσης ἐκθέτει ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος τὰ κατὰ τὴν ἐμφάνισιν πρὸ αὐτοῦ τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου ἐν Ναυπάκτῳ, παρέχει μάλιστα καὶ ἀκριβῆ τὴν σχετικὴν

¹⁾ Κώδιξ Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου φυλ. 13β. 54α.

²⁾ Τὸ κείμενον τοῦ προστάγματος παρὰ *Α. Παπαδοπούλω Κεραμεῖ*, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας τόμ. Δ'. Ἐν Περουπόλει 1897. σελ. 118-119 ἀριθ. 37 (ὅπου τὸ πρόσταγμα θεωρεῖται ὡς τοῦ ἔτους 1234). Πρὸβλ. *Α. Μηλιαράκη*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 104, 205, καὶ *Ν. Ι. Γιαννόπουλον*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Ι. (1914) σελ. 294. Πρὸβλ. καὶ τὰ κατωτέρω σελ. 138 ὅπου σμ. 1 εἰκαζόμενα.

³⁾ Ἴδὲ τὴν ἐκδοσιν τοῦ τόμου τούτου ὑπὸ *Jules Nicole* ἐν τῇ *Revue des études grecques*, τόμ. Ζ' (1894) σελ. 80. Πρὸβλ. καὶ *Α. Μηλιαράκη*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 295 κ. ἑ.

⁴⁾ Ἴδὲ τὸ κείμενον τοῦ χρυσοβούλλου τούτου παρὰ *Jules Nicole*, Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 71 κ. ἑ. Ἄξια ἀναγραφῆς ὅσα περὶ τούτου ὁ [Ψευδο]Δωρόθεος Μοικερβασίας ἀναφέρει: «Οὗτος ὁ βασιλεὺς [Ἰωάννης Βατάτζης] ἔδωκε χρυσόβουλλον, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἀρχιερέων νὰ μὴ ἀρπάξῃ τινὰς τὰ ἄρπαγα αὐτῶν, ὅπου τῶν ἠθελαν εὐρεθῆ, μόνον ἐνώπιον πάντων τῶν κληρικῶν νὰ τὰ πάρῃ ὁ οἰκονόμος ἐγγράφως, ἕως οὗ νὰ ἔλθῃ ἄλλος ἀρχιερεὺς νὰ τὰ πάρῃ ἐξ αὐτῶν. Εὐγγῆκε δὲ τοῦτο τὸ χρυσόβουλλον εἰς τοὺς ἑξὶ χιλιάδας ἐπιτακοσίους τριάντα ἐπτά χρόνους ἀπὸ κρίσεως κόσμου, μηνὸς δεκεμβρίου (ἰδὲ *J. A. C. Buchon*, *Chroniques étrangères* [πρὸβλ. κατωτέρω σελ. 139] σελ. XXXIII).

ἡμερομηνίαν (4 Ἰουνίου—κατὰ τὰ ἀνωτέρω σελ. 125--1212) καὶ ἀνακοινοῖ, ὡς τονίζει, κατὰ ἐκκλησιαστικὸν καθῆκον τὰκόλουθα: «*διατείνεται [=ἡ Εἰρήνη Ἀγιοαγαθίτου]. . ., ὅσοι ὄροκοί πάντας ὀμνύει, παρθενικῆ¹⁾ γυνῆ χρηματίσαι τοῦ εἰρημένον Μακροῦ καὶ τὴν αὐτῆς ἱερολογίαν ἐπὶ θριάμβου γενέσθαι τῆς Κορινθιακῆς συνελύσεως καὶ συνελθεῖν αὐτῇ τὸν νυμφίον καὶ ἀποπαρθενῶσαι αὐτήν. Ἐξ ἐκείνου δέ φησι καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο τὸν ἄνδρα ταύτην ἀπολιπεῖν ἔρημον, τῆς ἀπ' αὐτοῦ προνοίας ἀπροστάτευτον, ταύτην δὲ πάλιν κωλύσαι εἰς ἀναζήτησιν ἔλθεῖν τοῦ Μακροῦ τὰ κοσμικὰ δυσχερῆ καὶ τὴν ἐκ τῶν Λατίνων ἐπήρειαν. Ὑπελάμβανε δέ φησι ἢ θανεῖν τὸν Μακρὸν ἢ τὰ Ἐφῶ περιουσιεῖν καὶ παρὰ τοῦτο οἴκοι καθῆσθαι καὶ τὰ ἐκ τῆς χηρείας ὑπομένειν ἀνιαρά. Καὶ ἐνεφάνισεν ἡμῖν ἐκμάρτυρον ἔγγραφον γενόμενον κατὰ Κόρινθον καὶ φέρον ὑπογραφὰς τῶν τῆς ἐκείσε μητροπόλεως κληρικῶν, πιστουμένων καὶ τούτων τὰ παρὰ τῆς γυναικὸς διαλαληθέντα. Καὶ συνέσχε με ἀπορία, πῶς ὁ καλὸς Μακρὸς καὶ περιδέξιος ἄνθρωπος προσιστάμενα ταῦτα εὔρε ἐκ τοῦ²⁾ τὴν προγαμηθεῖσαν ἀφεῖναι καὶ συνοικῆσαι δευτέρῳ. Ταῦτ' ἐγὼ μαθὼν ἐγνώρισά σοι, κρεῖττον ἡγησάμενος μένειν οὕτω τὸν ἄνθρωπον ἢ πρὸς ἐπισκοπὴν ἀναχθέντα καὶ καταγνωσθῆναι καὶ καταχθῆναι, ὅπου γε καὶ τοῦ διακονικίου, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, καταβιβάζεται. Καὶ ἔστιν ἡ γυνὴ ἐν Ναυπάκτῳ καὶ τὸ ἐκμάρτυρον παρ' ἡμῖν. Πρόσχε οὖν, δέσποτα, τί μέλλεις ποιεῖν, ἢ πάντως τὴν μὲν προχεύουσαν ἀναρτῆσαι, τὰ δὲ τῆς ἀκοῆς διασκέψασθαι». Καθ' ἃ καὶ ἀνωτέρω σελ. 125 παρατηρήθη, εἶναι προφανές, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, ἐν ἣ καὶ πάλιν ἡ αὐστηρότης τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀπέναντι φιλιτῶν προσώπων προκειμένου περὶ τηρητέων ἐκκλησιαστικῶν κανόνων λαμπρῶς ἐκδηλοῦται, ἐγγράφῃ πρὸ τῆς παλιλλογίας τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου καὶ τῆς ἀποπομπῆς αὐτῆς ὡς ψευδολόγου καὶ πρὶν ἢ γραφῆ τὸ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει τοῦ Λέοντος Μακροῦ συνοδικὸν γράμμα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κληρικῶν καὶ ἀρχόντων τῆς Μητροπόλεως Ναυπάκτου.*

Εὐστοχούσης τῆς ἡμετέρας ἐρμηνείας ὠρισμένων φράσεων τῆς ἀμέσως ἀνωτέρω παρατεθειμένης ἐπιστολιμαίας περικοπῆς («*τὴν προγαμηθεῖσαν ἀφεῖναι καὶ συνοικῆσαι δευτέρῳ*», «*τοῦ διακονικίου καταβιβάζεται*», «*τὴν. . . προχεύουσαν ἀναρτῆσαι*»), ἐξάγονται σπουδαῖα συμπεράσματα περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Λέοντος Μακροῦ: α') ὅτι οὗτος εἶχεν ἤδη προηγουμένως νομίμως νυμφευθῆ καὶ χηρεύσει, ὅτε ἀπηγγέλθη κατ' αὐτοῦ ἡ καταγγελία τῆς Εἰρή-

¹⁾ Πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 130 ὑποσ. 1.

²⁾ Ἐν τῷ κώδικι κατὰ διόρθωσιν τοῦ κατ' ἀρχὰς γεγραμμένου: τὸν

νης Ἀγιοαγαθίτου, ἡ ὁποία, ὡς εἰκάζω, ἠνώχλησεν αὐτόν, τὸν Λέοντα Μακρόν, μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου. β') ὅτι ὁ Λέων Μακρὸς ἦτο τότε, ὅτε ἐγράφη ἡ εἰς αὐτὸν ἀναφερομένη ἐπιστολὴ τοῦ Ναυπάκτου πρὸς τὸν Λαρίσσης, ἀπλοῦς διάκονος τὸν βαθμόν, ¹⁾ χῆρος δὲ ὢν ἀπέβλεπεν εἰς τὸν βαθμόν τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ μάλιστα προηλείφετο ὑπὸ τοῦ Λαρίσσης ἐπίσκοπος μιᾶς τῶν εἰς αὐτὸν ὑποκειμένων ἐπισκοπῶν.

Χηρεύσας ὁ Λέων Μακρὸς, ἀφ' οὗ ἀπηλλάγη τῆς ψευδοῦς καταγγελίας τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου (κατὰ τὰ ἀνωτέρω πάντως μετὰ τὴν 41^ν Ἰουνίου 1212), ἀνέλαβε καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ τότε βεβαίως μετονομάσθη Μανουήλ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι κατὰ τὰ καθεστῶτα τῶν βυζαντιακῶν καὶ τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων μέχρι τῆς σήμερον οἱ λαϊκοὶ, ἀναλαμβάνοντες τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα, ἢ καὶ οἱ μονάζοντες, προαγόμενοι εἰς τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τοῦ σχήματος, λαμβάνουσι νέα ὀνόματα, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γράμματος, ἀφ' οὗ ἤρχοντο καὶ τὰ ὀνόματα, ἅτινα οὗτοι προηγουμένως εἶχον, ἀλλ' ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος τούτου δὲν εἶναι καὶ σπάνιαι. ²⁾ Κατ' ἀγαθὴν τύχην περιεσώθη λείψανον γράμματος, ἐν ᾧ ὑπογράφεται ὁ Μακρὸς, ὡς Μανουήλ πλέον, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Μητροπόλεως Λαρίσσης. Τὸ λείψανον τοῦτο (χάρτης, διαστάσεως 0,26×0,09) ἐπεκεκόλλητο ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου τοῦ ὀρθωμοτικοῦ ἐκείνου γράμματος, ὅπερ ἐν ἔτει 1342 ἐξέδωκεν ὁ Μιχαὴλ Γαβριηλόπουλος ὑπὲρ τῶν κατοίκων τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ δὴ παρὰ τὴν Ἰθώμην κειμένου κάστρου τοῦ Φαναρίου καὶ ὅπερ, λανθάνον, ἢ ταπεινότης μου ἠτύχησε ν' ἀνεύρη ἐν τῇ Μονῇ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Πλατέος Λίθου τῶν Μετεώρων. ³⁾ Τὸ μικρὸν λείψανον γράμματος διασφῆζει, πλὴν τῶν ἄλλων, τὰς ἐξῆς ὑπογραφὰς διὰ συμπιληματώδους καὶ ἐπισεσυρμένης κᾶπως γραφῆς:

† Ὁ χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιοτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης Μανουήλ ἀρχιμανδρίτης ὁ Μακρὸς βεβαιῶν δπέγραφα †

¹⁾ Τὸ ἀξίωμα τοῦ χαρτοφύλακος καὶ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις καὶ ἐν ταῖς ὑπ' αὐτὰ ἐκκλησίαις κατελάμβανον καὶ διάκονοι. Πρβλ. *Χρυσοστόμου Δημητρίου*, Μελέτη περὶ τοῦ Χαρτοφύλακος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐν Ἀθήναις 1924, σελ. 9 κ. ἑ.

²⁾ Πρβλ. π.χ. τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Θεοδώρου Βαλασαμῶνος εἰς τὸν τάφον τοῦ σκευοφύλακος Ἰωάννου Ἀγιοφλωρίτου παρὰ *K. Horna* ἐν «Wiener Studien, Zeitschrift für die klassische Philologie» τόμ. ΚΕ' (1903) σελ. 186, 210. Περὶ τῶν μετονομασιῶν τῶν μοναχῶν ἰδὲ τὰ ἐπ' ἐσχάτων σημειωθέντα ὑπὸ *P. M[aa]s* ἐν τοῖς «Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbüchern» τόμ. Γ' (1922) σελ. 206 κ. ἑ.

³⁾ Πρβλ. *Νίκου Α. Βέη*, Ἐκθεσις παλαιογραφικῶν καὶ τεχνικῶν ἐρευνῶν ἐν ταῖς μοναῖς τῶν Μετεώρων κατὰ τὰ ἔτη 1903 καὶ 1909. Ἐν Ἀθήναις 1910, σελ. 51.

† Ὁ εὐτελής διάκονος καὶ δοσιάριος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης Συμεὼν ὁ Δεσποτόπουλος ¹⁾ παρὼν καὶ μαρτυρῶν ὑπέγραψα †

† Ὁ γραφεὺς Νικηφόρος Μεγαλομματίτης συμμαρτυρῶν ὑπέγραψα †

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος λείψανον γράμματος διασώζει καὶ τὴν χρονολογίαν: μηνὶ ἀπριλίῳ) \bar{K} , ἰνδ(ικιῶνος) $\bar{\Gamma}$. Τὸ γράμμα εἶναι μεταγενέστερον τοῦ ἔτους 1212. Ὁ πρῶτος Ἀπρίλιος ὁ συμπίπτων πρὸς γ' ἰνδικτιῶνα μετὰ τὸ ἔτος 1212 εἶναι ὁ τοῦ 1215 καὶ ἀκριβῶς ἐκ τοῦ ἔτους τούτου προέρχεται τὸ γράμμα, οὗ δυστυχῶς μόνον μικρὸν λείψανον περιῆλθε μέχρις ἡμῶν. Ἀναγωγή τοῦ γράμματος εἰς μεταγενεστέρους χρόνους διὰ λόγους ἐσωτερικοῦς ἀποκλείεται. (Πρβλ. κατωτέρω σελ. 140).

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὁ Λέων—Μανουήλ Μακρός, ἀρχιμανδριτῆς πλέον, ²⁾ διετέλει ἤδη μηνὶ Ἀπριλίῳ 1215 ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς μητροπόλεως Λαρίσης ὡς χαρτοφύλαξ αὐτῆς. Ἀλλὰ διὰ λόγους, οὓς ἀγνοοῦμεν, βραδύτερον ἐτάχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, α' Ἰουστινιανῆς, καὶ πάσης Βουλγαρίας. Τοῦτο συνέβη πάντως μετὰ τὸ ἔτος 1216 τελευτῶν ἢ 1217 ἀρχόμενον. Διότι κατὰ τὸ ἀνωτέρω (σελ. 124) ἀναδημοσιευόμενον γράμμα ὁ Λέων—Μανουήλ Μακρός ἐτέλει ὡς χαρτοφύλαξ Ἀχρίδος ὑπὸ τὸν Δημήτριον Χωματιανόν, τούτου δὲ ἡ ἀρχιερατεία ἐν Ἀχρίδι ἄρχεται ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1216 τελευτῶντος ἢ τοῦ 1217 ἀρχομένου καὶ διαρκεῖ μέχρι περιπτου τοῦ ἔτους 1233 ³⁾.

¹⁾ Πιθανῶς ταύτιστάς πρὸς τὸν ἔπειτα ἐπίσκοπον Θαυμακοῦ (ἰδὲ ἀνωτέρω σελ. 135), ὅστις κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ ἦτο υἱὸς τοῦ ἐπισκόπου Θαυμακοῦ, ὄθεν Δεσποτόπουλος

²⁾ Τοῦτο συμβάλλει εἰς τὴν ἀναγωγήν τοῦ συνοδικοῦ γράμματος τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου (πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 125), ἐν ᾧ ὁ Μακρός ἀναφέρεται ὡς διάκονος, εἰς τὸ ἔτος 1212

³⁾ Ὁ χρόνος, καθ' ὃν προέστη τῆς Ἀχρίδος ὁ Δημήτριος Χωματιανός, ὁρίζεται οὐχὶ κατὰ πάντα ἀκριβῶς ὑπὸ *Zachariae von Lingenthal*, *Beitraege zur Geschichte der bulgraischen Kirche* (=Mémoires de l'académie impériale des sciences de St. Pétersburg. VII série, Tom. VIII, N° 3, 1814.) σελ. 24, *Golubinski*, Ἱστορία τῆς βουλγαρικῆς, σερβικῆς καὶ ρουμανικῆς ἐκκλησίας (Ῥωσιστί). Ἐν Μόσχᾳ 1871. σελ. 123 κ. ἐ., Ἀ. Μηλιαράκη, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 192 κ. ἐ., *H. Gelzer*. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 11-12, κλ. κλ. Ὅτι ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ ἐν Ἀχρίδι ἄρχεται ἀπὸ 1216/17 ἀπέδειξεν ὁ *M. Drinov* ἐν «*Vizantijskij Vremennik*» τόμ. Α' (1894), σελ. 319-340, τόμ. Β' (1895) σελ. 1-23. Πρβλ. *J. Radonič* ἐν «*Archiv für slavische Philologie*» τόμ. ΚΕ' (1903) σελ. 469, *Α. Παπαδοπούλου Κραμέως*, «*Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος*», Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 228, *M. Wellnhofner*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 23, 25, 37, *Σπ. Ν. Λαγοπάτη*, Γερμανός ὁ Β', πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως-Νικαίας (1222-1240). Ἐν Τριπόλει 1913-1914, σελ. 10 κ. ἐ., 32, 74 (πρβλ. *Νίκων Α. Βέην* ἐν τῇ «*Berliner philologische Wochen-*

Πότε ὁ Λέων—Μανουήλ Μακρός προήχθη εἰς ἐπίσκοπον Βελλᾶ; Τὸ ἀνωτέρω (σελ. 123—124) ἀναδημοσιευόμενον γράμμα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαυκού πρὸς Δημητρίον Χωματιανόν, δι' οὗ ἀγγέλλεται ἡ ἐκλογὴ τοῦ Μακροῦ ὡς ἐπισκόπου Βελλᾶς, εἶναι δυστυχῶς ἀχρόνιστον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκ τοῦ γράμματος τούτου ἐξάγεται, κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον ἀντίρρησην, ὅτι ὁ Λέων—Μανουήλ Μακρός ἀπὸ χαρτοφύλακος τοῦ ἐν Ἀχρίδι ἀρχιερατεύοντος Δημητρίου Χωματιανοῦ προήχθη εἰς ἐπίσκοπον Βελλᾶς, διὰ τοῦτο, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰ ἀνωτέρω ἀναφερόμενα χρονικὰ ὄρια τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ, πρέπει νὰ θέσωμεν ὀπωσδήποτε μετὰ τὸ ἔτος 1216 τελευτῶν ἢ τὸ 1217 ἀρχόμενον καὶ τὴν εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα προαγωγὴν τοῦ Λέοντος—Μανουήλ Μακροῦ. Ὀπωσδήποτε οὗτος ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ ἐπίσκοπος Βελλᾶς κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1229. Τοῦτο μανθάνομεν ἐκ σημειώματος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ Β' «κατὰ τῶν μητροπολίτου Ναυπάκτου κυρίου Ἰωάννου, ¹⁾ περὶ τινων μοναστηρίων

schrift» τόμ. ΑΖ', 1917, σελ. 149). Π. Κ. Πολάκης, "Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 154, 452 κ.έ. (ὄπου ἡ χειροτονία τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ τίθεται κατὰ τὸ 1217 - 1218, ὅπως ἄλλως τε καὶ παρὰ Σπ. Ν. Λαγοπάτη. Ἐνθ' ἀνωτέρω).

¹⁾ Πρβλ. Α. Παπαδόπουλον Κεραμέα ἐν τῇ «Βυζαντίδι» τόμ. Α' (1909) σελ. 5. Μ. Wellnhofer, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 65 κ.έ. Ἄξια ἀναγραφῆς εἶναι τὰ [Ψευδο]Δωροθέου Μονεμβασίας : Εἰς τὰς ἡμέρας τούτου τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Βατάτζη], ὁ ἐπίσκοπος Δομένικος [=Δομενίκου. Πρβλ. Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher, τόμ. Δ', 1923, σελ. 374 κ.έ.] μετετέθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Σταγῶνος [=Σταγῶν]. Ὁ ἀδελφὸς τούτου, ὁ κύριος Ἰωάννης, μετετέθη ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς Ἐζεροῦ εἰς τὴν Ἐπακτον μητρόπολιν» (ιδεὶ J. A. C. Buchon, Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIIIe siècle. Ἐν Παρισίοις 1840, σελ. XXXIII). Ἐν τούτοις ἄλλαι παραλλαγαὶ τοῦ [Ψευδο]Δωροθέου Μονεμβασίας, ὡς ἢ ἐν τῷ κώδικι Canonie. Graec. Oxon. 67 (πρβλ. Σπ. Π. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. 17', 1922, σελ. 163) παρέχουσι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἑτέρας γραφὰς προφανῶς ὀρθότερας : «ὁ ἐπίσκοπος Δομένικος... Σταγῶν καὶ ὁ ἀδελφὸς τούτου ὁ Ξηρὸς Ἰωάννης μετετέθη ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς Ἐζεροῦ εἰς τὴν τῆς Ναυπάκτου μητρόπολιν». Καὶ ὁ μὲν Ναυπάκτου Ἰωάννης, ὁ μνημονεύμενος ἐν τῷ σημειώματι τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ β' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1235, εἶναι προφανῶς ὁ Ἀπόκανκος, ὁ δὲ Ἰωάννης Ναυπάκτου, περὶ οὗ λέγει τὸ ἀνωτέρω παραθεθειμένον χωρίον τοῦ [Ψευδο]Δωροθέου Μονεμβασίας, εἶναι ὁ ἐπανυμνόμενος Ξηρὸς. Περὶ τούτου ιδεὶ τὰ σημειώθεντα ὑπὸ Νίκου Α Βέη ἐν «Vizantijskij Vremennik», τόμ. XXI (1914), τμήματι Γ'. σελ. 194 κ.έ. (πρὸςθεες, ὅτι ὁ Ἰωάννης Ἐζεροῦ [ὁ Ξηρὸς] μνημονεύεται ἐν συνοδικῷ γράμματι ἀπὸ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ ἔτους 1250 καὶ δὴ «μακρὰν τ' ἀνατλάς ὁδοιορίαν, ἐγκοπὸν τε καὶ δύσιππον, καὶ πρέσβυς ἀφικόμενος [εἰς Νίκαιαν] πρὸς τὸν κοσμικὸν φασφόρον, τὸν κράτιστον καὶ ἅγιόν μου αὐτοκράτορα [Ἰωάννην Βατάτζην], ἐξ ἀποστολῆς τοῦ πανευτυχιστάτου δεσπότη [Μιχαὴλ β' τῆς Ἡπείρου]». ιδεὶ Πάλλη-Ποτλῆν. Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Ε'. σελ. 117. Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἰωάννης Ξηρὸς ἐν Νικαίᾳ ὑπέβαλεν εἰς τὸν Πατριάρχην ἐκ μέρους τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δημητρίου, ἐπισκόπου

ἐπισκοπικῶν, καὶ περὶ παρθένου τῆς ἱερολογηθείσης πρὸ τῆς ἡβης.» ¹⁾ Τὸ σημεῖωμα τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ἔτους 1235, ἐμπεριέχει δὲ καὶ ὁμολογίαν τοῦ Ναυπάκτου, «κατὰ τὸν Ἀπρίλιον μῆνα προβάσαν τῆς β' ἐπινεμήσεως», συμπληρουμένην δὲ «δι' ὑποσημάνσεων τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων, τοῦ Βονίτζης Ἰωάννου, τοῦ Ἀειοῦ Νικοδήμου, τοῦ Βελᾶς Μανουήλ, τοῦ Δριῦ-νοπόλεως Θωμᾶ καὶ τοῦ Βουθρωτοῦ Δημητρίου». Ὁ Ἀπρίλιος τῆς β' ἐπινεμήσεως πρὸ τοῦ ἔτους 1235 εἶναι ὁ τοῦ 1229· ὁ τοῦ 1214, ὁ ὁποῖος ἐπίσης συμπίπτει πρὸς β' Ἰνδικτιῶνα, ἀποκλείεται, καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διότι ἦδη κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1215 ὁ Λέων—Μανουήλ Μακρός διετέλει εἰσέτι χαρτοφύλαξ τῆς Μητροπόλεως Λαρίσσης. ²⁾

Εἰκάζω, ὅτι ἡ ἐκλογή τοῦ Λέοντος—Μανουήλ Μακροῦ ὡς Βελᾶς συνέβη βραχὺ πρὸ τοῦ Ἀπριλίου 1229, ³⁾ ὅτε ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος βεβαρυμένος ὑπὸ τοῦ γήρατος καὶ τῶν πολλαπλῶν ἀγῶνων, οὗς κατὰ τὸν πολυσχιδῆ αὐτοῦ βίον διεξήγαγεν, εἶχε κυρίως παραιτηθῆ τῆς εἰς αὐτὸν λαχούσης ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας, ἐπόμενος τῷ πόθῳ ν' ἀποθάνῃ *δακν-δύτης* καὶ οὐχὶ *ἐπίσκοπος*. ⁴⁾ Οὕτω ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐν τῷ γράμματι τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου πρὸς Δημήτριον Χωματιανὸν (ἀνωτέρω, σελ. 123) φράσις: «*τιμητικὸν τοῦ σοῦ Ναυπάκτου ποτὲ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ ἀγίας ἐν Χριστῷ ἀδελφότητος*». Κατὰ τὸ 1232 ἢ καὶ 1233 γνωρίζομεν ἐξ ἐπισή-

Δομενίου (οὐχὶ *Δομοκοῦ*), ζητήματα κτητορικοῦ δικαίου, περὶ ὧν ἰδὲ *Ράλλη-Ποιτῆν*. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 119 κ.έ. Τῆς πρεσβειακῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἰωάννου Ἐηροῦ εἰς Νίκαιαν ποιοῦνται μνεῖαν ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης (ἐκδ. Α. Heisenberg, τόμ. Α', σελ. 91, 21. Πρβλ. καὶ σελ. 358), Γεώργιος Παχυμέρης (ἐκδ. Βόννης, τόμ. Α', σελ. 266, 19) καὶ ὁ ἀνώνυμος τῆς *Συνόψεως Χρονικῆς* (ἐκδ. *Σάθα* σελ. 502,8), ἀλλὰ πάντως οὗτοι ἀναφέρουσι τὸν ἄνδρα οὐχὶ ὡς Ἐξερῶ, ἀλλ' ὡς Ναυπάκτου, βεβαίως *a posteriori*. Τοῦ Ἰωάννου Ναυπάκτου [τοῦ Ἐηροῦ] ἔχομεν μνεῖαν καὶ ἐν συνοδικῷ γράμματι περὶ τῆς ἐκκλησίας Τραπεζοῦντος ἀπὸ Ἰανουαρίου 1260, ἰδὲ [*II. Τριανταφυλλίδου*]. Οἱ φυγάδες. Ἐν Ἀθήναις 1870, σελ. 123 κ.έ., L. Petit ἐν «*Bulletin de l'Institut Archéologique Russe à Constantinople*» τόμ. Η' (1903) σ. 163 171. Πρβλ. καὶ *E. N. Σιδερίδην* ἐν τῇ «*Νέα Σιών*», τόμ. Ε' [1907] σελ. 707-747).

¹⁾ *Migne*, *Patrologia Graeca*. Τόμ. ΡΙΘ', σελ. 797 *Ράλλης-Ποιτῆς*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Ε', σελ. 106-109. Πρβλ. καὶ *Α. Μηλιαράκη*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 293 κ.έ. *Π. Κ. Πολάκη*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 462.

²⁾ Ἰδὲ σελ. 138. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐξηγεῖται διατὶ τὸ λείψανον τοῦ γράμματος τῶν Μετεώρων, ἐν ᾧ συνυπογράφεται ὁ Μανουήλ Μακρός, πρέπει νὰ προσγραφῆ εἰς τὸ ἔτος 1215.

³⁾ Ἡ εἰκασία τοῦ *Α. Μηλιαράκη*, Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 190, ὅτι ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ἀπέβησε πρὸ τοῦ 1228, ἐλέγχεται ἐκ τῶν πραγμάτων ἀβάσιμος. Πρβλ. καὶ *M. Wellnhofer*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 65 κ.έ.

⁴⁾ *Sophrone Pétridès*, Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 4 ἀριθ. 2, 20, κλ.. Πρβλ. καὶ *M. Wellnhofer*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 65.

μων γραμμάτων, ¹⁾ ὅτι ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος εἶχε περιβληθῆ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωαννίκιος ²⁾ τὸ μοναχικὸν τριβώνιον καὶ ὁ [Νικήτας] Χωνιάτης ³⁾ κατεῖχε τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Ναυπάκτου. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, καίπερ ὑποβαλὼν παραίτησιν, ἐξηκολούθει, ὅτε ἐξελέγη ὁ Λέων—Μανουήλ Μακρός ἐπίσκοπος Βελλᾶς, νὰ διέπη ὑπηρεσιακῶς καὶ κατὰ τύπους τὰ κατὰ τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου μέχρι τῆς κανονικῆς ἀναρρήσεως νέου μητροπολίτου. Ἡ ἐκδοχὴ, ὅτι ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος διὰ τῆς φράσεως «τοῦ σοῦ Ναυπάκτου ποτε» ὑπαινίσσεται τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔξωσιν ἐκ τῆς Μητροπόλεως Ναυπάκτου κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἔριδος πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν Κομνηνόν, ⁴⁾ τὸν ἀδελφὸν τοῦ δεσπότη Θεοδώρου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ, προσκρούει εἰς δεδομένα χρονολογικὰ καὶ ἄλλα. Ἄλλως τε ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ὅτε πλέον εἶχε παραιτηθῆ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, ⁵⁾ αὐτοτιτλοφορεῖται ὁ ποτε Ναυπάκτου.

Κατ' ἀγαθὴν συγκυρίαν περιεσώθη ⁶⁾ τὸ ἐγκύκλιον γράμμα, ὅπερ ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους Ἄετοῦ, Ἀχελώου, Βουθρωτοῦ καὶ Ἀδραγαμέστου ἐντελλόμενος, ὅπως οὗτοι προβῶσιν εἰς χειροτονίαν τῶν ὑποψηφίων Βονδίτζης καὶ Βελλᾶς, συνερχόμενοι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἄετοῦ, ὡς τοποτηρητοῦ καὶ πρωτοθρόνου τοῦ Μητροπολίτου, εἴτε ἐν τῇ ἐπισκοπῇ Ἀχελώου εἴτε ἐν τῇ κατὰ τὸ Ἀνατολικὸν μονῇ τῆς Μυροδοτούσης. Ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ἐν τῷ ἐγκυκλίῳ τούτῳ γράμματι ἀναφέρει, ὅτι κατατρώχεται ὑπὸ ἐπωδύνων παθήσεων καὶ

¹⁾ Miklosich-Müller, Acta et Diplomata, τόμ. Γ' σελ. 61 κ.έ. Ed. Kurtz, «Christophoros von Ancyra als Exarch des Patriarchen Germanos II.» ἐν τῇ «Byzantinischen Zeitschrift», τόμ. ΙΓ'. (1907) σελ. 120 κ.έ. (Ἰβλ. καὶ M Wellnhofer. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 67 κ.έ. ἰδέ καὶ σελ. 13).

²⁾ Τὸ μοναχικὸν τοῦτο ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Ναυπάκτου μαρτυρεῖται καὶ ἐξ ἀνεκδότων κειμένων τοῦ ἀνδρός. Πρβλ. ἐπὶ τοῦ παρόντος V. G. Vasiljevskij, ἐν τῷ Δ' παραρτήματι τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Δημοσίας Αὐτοκρατορικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Πέτρου. πόλεως διὰ τὸ ἔτος 1883, σελ. 20 κ.έ.

³⁾ Περὶ τοῦ ἀνδρός, περὶ οὗ ἄλλοτε διεξοδικῶς θὰ διαλάβωμεν, πρβλ. ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνωτέρω σελ. 134.

⁴⁾ Περὶ τῆς ἔριδος ταύτης πρβλ. ἐπὶ τοῦ παρόντος M. Wellnhofer, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 19 κ.έ. Π. Κ. Πολάκη, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 321 κ.έ. Καθ' ἕκαστα περὶ αὐτῆς περιέχουσι καὶ ἀνέκδοτα κατάλοιπα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, μάλιστα ἡ πρὸς τὸν Λαρίσης ἐπιστολὴ ἐκείνη, ἐξ ἧς ἀνωτέρω σελ. 135 ἐξεδόθησαν ἀποσπάσματα, καὶ κολοβὴ ἐπιστολὴ πρὸς Δοκειανὸν (κῶδιξ Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου φυλ. 4β-5β. Πρβλ. V. G. Vasiljevskij, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 3).

⁵⁾ Ἰδέ τὰ ἀνωτέρω ἐν ὑπόσημ. 2 δηλωθέντα κείμενα.

⁶⁾ Κῶδιξ Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου φυλ. 57β-58α. Πρβλ. V. G. Vasiljevskij, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 16.

μάλιστα ποδάγρας δεινῆς, ὥστε μόνον ὑπίως κατακλίνεται, ἀδυνατῶν νὰ στραφῆ εἰς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἢ νὰ κἀθηται ἐπὶ γλουτῶν· «διὰ ταῦτα—γράφει—ἔσχον ἀδυνάτως ἕως δεῦρο τὰς χειροτονίας ποιῆσαι τῶν ὑποψηφίων Βονδίτζης τὲ καὶ Βελλᾶς, ἀλλ' οὐδὲ εἰς ἐμπροσθεν ἔχω ἐλπίδα τοῦ πάθους τούτου ἀπαλλαγῆναι ἢ ἐπισκοπικόν τι διενεργῆσαι . . . οὐδέτι ἐλπίζω τὰ ὑμῶν ἀδελφικὰ θεάσασθαι πρόσωπα· ἐκλείπω γὰρ ὅσον ὅσον τοῖς πάνοις καὶ ταῖς ἀρῶστίαις κατατακείς». Πάντα ταῦτα ἔρχονται εἰς ἐπίρρωσιν τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ἡ εἰς ἐπίσκοπον Βελλᾶς ἐκλογὴ τοῦ Λέοντος—Μανουήλ Μακροῦ συνέβη βραχὺ πρὸ τοῦ Ἀπριλίου 1229. Διεδέξατο δὲ οὗτος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸν Βελλᾶς Κωνσταντῖνον, πρὸς ὃν ἔχομεν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου. ¹⁾ Πιθανώτατα δὲ πρὸς τὸν αὐτὸν Κωνσταντῖνον ἀπευθύνεται καὶ γράμμα «τοῦ αὐτοῦ [Ἰωάννου Ἀποκαύκου] πρὸς τὸν πανιερώτατον Βελλᾶς, ἐρωτήσαντα διὰ γραφῆς, εἰ δίκαιόν ἐστι διαζευχθῆναι τὸ μέσον τοῦ Φραγγοπούλου συστάν συνοικέσιον καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Παραδεισιώτου διὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα ἔμμονον καὶ πολυχρόνιον κάκωσιν». ²⁾ Ἐπίσης ἡ «ἐρώτησις τοῦ Βελλᾶς» καὶ ἡ «ἀπόκρισις πρὸς ταῦτα τοῦ μητροπολίτου [Ἰωάννου Ἀποκαύκου]» ³⁾ ἀναφέρονται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς τὸν Βελλᾶς Κωνσταντῖνον. ⁴⁾ Ἐξ ἄλλου ὁ διάδοχος τούτου ὁ Λέων—Μανουήλ Μακρός, ἥκιστα πιθανῶς, ὡς νομίζω, δύναται νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὸν οὐχὶ κατ' ὄνομα φερόμενον ἐπίσκοπον Βελλᾶς ἐκεῖνον, ὅστις ὑπέβαλεν εἰς τὸν πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως—Νικαίας Μανουήλ Β' ἔγγράφως ἐρωτήσεις περὶ ἐκκλησιαστικῶν θεμάτων διαφόρων, ἅτινα ἐγένοντο τὸ ἀντικείμενον τῶν συζητήσεων τοπικῆς συνόδου, ⁵⁾ ἢ ὅποια ἀνάγεται μὲν εἰς τὸ ἔτος 1220 περίπου, ⁶⁾ ἀλλὰ ἴσχυον ἐν συνεκρο-

¹⁾ Κῶδιξ Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου φυλλ. 36α. Πρβλ. *V. G. Vasiljevskij*, "Ενθ' ἀνωτέρω, σελ. 12.

²⁾ Κῶδιξ Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου φύλ. 14β. Πρβλ. *V. G. Vasiljevskij*, "Ενθ' ἀνωτέρω, σελ. 6.

³⁾ Κῶδιξ Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου φύλ. 66α-β. Πρβλ. *V. G. Vasiljevskij*, "Ενθ' ἀνωτέρω, σελ. 18.

⁴⁾ Ὁ Βελλᾶς, ὁ ἀναφερόμενος ἐν κανονικῇ γράμματι τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου (παρὰ *A. Παπαδοπούλου Κεραμεῖ*, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας τόμ. Δ', σελ. 119) δὲν δύναται νὰ ὀρισθῆ ἀσφαλῶς. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν Βελλᾶς τὸν ἀναφερόμενον ἐν γράμματι τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ παρὰ *J. B. Pitra*, "Ενθ' ἀνωτέρω, τόμ. Γ', σελ. 162.

⁵⁾ *Mansi*, Conciliorum collectio, τόμ. KB', σελ. 1138 κ.έ. *Hefele*, Histoire des conciles, τόμ. Η', σελ. 119. *Ράλλης—Ποτλῆς*, "Ενθ' ἀνωτέρω, τόμ. Ε' σελ. 114 κ. έ. (Πρβλ. τὰ ἀνωτέρω σελ. 139 ὑποσημ. 1 ἀποσπάσματα).

⁶⁾ *A. Μηλιαράκης*, "Ενθ' ἀνωτέρω, σελ. 108 κ.έ. (Πρβλ. ὁμοως καὶ σελ. 331 κ.έ. ἐν ὑποσημ. 3. *A. Heisenberg* ἐν τῇ «Byzantinischen Zeitschrift» τόμ. ΙΔ', 1905, σελ. 167.

τήθη ἀσφαλῶς κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1250. Ἄγνωστος ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἡ πηγὴ, καθ' ἣν ὁ Π. Ἀραβαντινὸς ἀνέγραψε τὸν Μανουήλ ἐπίσκοπον Βελλᾶς ἐν ἔτει 1233.

Ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ συνοδικὸν γράμμα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου ἐπὶ τῇ ὑποθέσει τοῦ Λέοντος (Μανουήλ) Μακροῦ καὶ τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου, ἐν ᾧ ἀναφέρει οὗτος, ὅτι παιδίον ὦν προσφικεῖσθαι ἐν Κορίνθῳ «τῷ ἀρχιεπισκόπῳ ἐκείνῳ τῷ Χρυσοβέργῃ» πάντως μετὰ τὸ 1170 (ἀνωτέρω σελ. 127 καὶ 129). Πρόκειται περὶ μητροπολίτου Κορίνθου, δηλουμένου μόνον διὰ τοῦ οἰκογενειακοῦ αὐτοῦ ἐπωνύμου, ὃπερ ὑπενθυμίζει ὀνομαστὸν καὶ διαπρηπῆ βυζαντιακὸν οἶκον.¹⁾ Ποῖος εἶναι ὁ Χρυσοβέργης οὗτος μητροπολίτης Κορίν-

¹⁾ Πρβλ. *M. Treu*, *Nicephori Chrysobergae ad Angelos orationes tres* [Programm des Friedrichsgymnasiums in Breslau. Wissenschaftliche Abhandlung] Breslau 1892, σελ. 37 κ.έ. Πρβλ. καὶ *L. Petit* ἐν τῷ «Bulletin de l'Institut Archéologique Russe à Constantinople» τόμ. 5', τεύχ. Α' (1900) σελ. 63. *J. R. Asmus*, «Die Ethorödie des Nikephoros Chrysoberges über Julians Rhetorenedikt ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift» τόμ. 1E' (1906) σελ. 125-138. Ἄνδρες ἔχοντες τὸ ἐπώνυμον Χρυσοβέργης π.χ. καὶ παρὰ Δημητρίῳ Χωματιανῷ, *I. B. Pitra*, «Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. 7', σελ. 143-146. *Miklosich - Müller*, *Acta et Diplomata*, τόμ. Δ'. σελ. 62 (κουροπαλάτης Βασίλειος Χρ., ἴσως ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν δμῶνυμον, μνημονευόμενον ἐν ἔτει 1194, αὐτόθι σελ. 185), σελ. 98 (σεβαστὸς Χρ.), σελ. 108 κ.έ. (ὁ πρωτονοτάριος τῆς μητροπόλεως Σμύρνης Γεώργιος ὁ Χρ. τῷ 1281, βεβαίως ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν δμῶνυμον κληρικὸν Σμύρνης, τὸν μνημονευόμενον ἐν ἔτει 1256 καὶ 1263, αὐτόθι σελ. 164, 157), σελ. 114 («τῷ Χρυσοβέργῃ ἐκείνῳ» ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1285, ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν μνημονευόμενον τῷ 1181, αὐτόθι σελ. 122 κ.έ.), σελ. 268 («πλησίον τῆς ὁδοῦ τοῦ Βοῖδᾶ καὶ τοῦ Χρυσοβέργου»). *L. Petit - B. Korablev*, *Actes de Chilandar* σελ. 182 - 185 (Λέων Χρ. ὑπογράφει γράμμα τοῦ ἔτους 1322 ὡς «ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως»). Ἰωάννου τινὸς Χρυσοβέργῃ παρεδόθησαν στίχοι εἰς τὸν ὄσιον Λουκᾶν τὸν Στειριώτην· ἐκ τῶν στίχων τούτων ἐξάγεται, ὅτι ὁ Χρ. οὗτος ὑπῆρξε πατὴρ θυγατρὸς ὀνόματι Αἰκατερίνης (ιδὲ *Γ. Κρέμον*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Α', σελ. κ' - κβ'). Καὶ ἐπὶ μολυβδοβούλλων βυζαντιακῶν ἀνάγινώσκειται τὸ ἐπώνυμον Χρυσοβέργης κατ' ἐπανάληψιν· οὕτω ἐπὶ τοῦ μολυβδοβούλλου Θεοδοσίου Γ', πατριάρχου Ἀντιοχείας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν· ἐκ τῶν αὐτῶν ἴσως χρόνων προέρχεται καὶ μολυβδόβουλον φέρον ἐπὶ τῆς ἐτέρας τῶν ὄψεων τῆς ἐπιγραφῆν: † Ο ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΞ ΤΗΣ ΑΓΙΩΤΑΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ † ΕΦΑΝΟΣ Ο ΧΡΥ[ΣΟΒΕΡΓΗΣ. Προφανῶς ἀρχαιότερον, ἐκ τοῦ Ι' αἰῶνος, εἶναι μολυβδόβουλλον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: † ΘΕΟΤΟΣΕ ΒΟΗΘΕΙ - ΠΕΤΡΩ Η(ατ)ΡΙ(κιω) ΚΡΙΤ(η) ΤΟΥ ΒΗΛΟΥ Σ ΤΟΥ ΧΑΡCΙΑΝΟΥ ΤΩ ΧΡΥCΟΒΕΡΓΗ. (*G. Schlumberger*, *Sigillographie de l' Empire byzantin*, σελ. 313, ἀριθ. 1, 132 ἀριθ. 8, 285 ἀριθ. 1, 637. — *K. M. Κωνσταντόπουλος* ἐν *Journal international d'archéologie Numismatique*, τόμ. Ζ', 1904, σελ. 294, ἀριθ. 702). Ἰέραξ τις Χρυσοβέργης τῶν μετατὴν Ἄλωσιν χρόνων ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ Καισαριανῆς, ὅπου ἀνευρέθη καὶ τὸ σχετι-

θου δὲν γνωρίζομεν μετὰ βεβαιότητος. Ἀσφαλῶς δὲν πρόκειται περὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Λουκά Χρυσοβέργη (1156—1169), ὅστις καὶ ὡς συγγραφεὺς εἶναι γνωστός.¹⁾ Πιθανῶς ταῦτιστός πρὸς τὸν Κορίνθου Θεόδωρον. ὃν γνωρίζομεν ἐκ τῶν πρακτικῶν τῶν ἐν ἔτει 1157 καὶ 1166 συγκροτηθειῶν μεγάλων ἐκείνων συνόδων κατὰ τοῦ Σωτηρίχου Πεντεγένους²⁾ καὶ εἰς ὃν ἐγὼ³⁾ ἀποδίδω καὶ μολυβδόβουλλον, φέρον ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔν μονογράμματι τὸ ὄνομα ΘΕΟΔΩΡΟΥ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚ(όπου) ΚΟΡΙΝΘ(ου).⁴⁾ Ἐπίσης ὁ Κορίνθου οὗτος Θεόδωρος νοητός καὶ ἐν τῷ συνοδικῷ σημειώματι «περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι γάμον ἐβδόμου βαθμοῦ ἐξ αἵματος», ὅπερ συνετάχθη «μηνὶ ἀπριλίῳ ια', ἐπινεμήσεως ιδ'», ἧτοι ἐν ἔτει 1166, «προκαθημένον Λουκά [Χρυσοβέργη] τοῦ ἀγιοτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου». Ἐν τῷ σημειώματι τούτῳ ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν παρακαθημένων ἀρχιερέων καὶ ὁ Κορίνθου, ἀλλ' ἄνευ ὀνόματος.⁵⁾ Δυστυχῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία Κορίνθου κατὰ τὸν Γ'—

κὸν ἐπιτύμβιον (ιδὲ Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἀθηναϊκὸν Ἀρχοντολόγιον. Α' Οἱ ἄρχοντες Μπενιζέλοι [Ἐν Ἀθήναις] 1921, σελ. 92, ὑπόσημ. 1). Χρυσοβέργη καὶ χωρίον τοῦ ἄλλοτε δήμου Ὠλενεΐας. Τὰ Χρυσοβέργεια τοπωνυμία ἐν Χίῳ (ιδὲ π.χ. Γ. Ζολώτα, Ἱστορία τῆς Χίου, τόμ. Α', Μέρος Α', ἐν Ἀθήναις 1921, σελ. 519). Περὶ τοῦ Χρυσοβέργης ἐν τῷ ἔπει τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ιδὲ Π. Καρολίδην ἐν τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Ἑθν. Πανεπιστημίου τοῦ ἔτους 1905—1906, σελ. 225—6. Περὶ τοῦ βαπτιστικοῦ Χρυσοβέργης ιδὲ ἐπ' ἐσχάτων Νίκος Α. Βees, Der französisch—mittelgriechische Ritterroman Imberios und Margaronia und die Gründungssage des Daphniklosters bei Athen (= Texte und Forschungen zur Byzantinisch—Neugriechischen Philologie Nr. 4) Berlin—Wilmersdorf 1924, σελ. 47.

¹⁾ Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σελ. 360 κ.έ. Μ. Τρεν, Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 37 Krumbacher, GBL²⁾ σελ. 466,472,761 (ἑλλ. μετάφρ. τόμ. Β', σελ. 120,130,723 κ.έ.). Κ. Ι. Δ[υβοβονιώτης] παρὰ Σπ. Π. Λάμπρω, «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. ΙΓ' (1922) σελ. 198 κ.έ. (τὸ κείμενον παραδέδοται καὶ ἐν Βερολίναίῳ καὶ ἐν Σινυϊτικῷ χειρογράφῳ, περὶ ὧν ἄλλοτε. Ἡ ἀρχὴ ὑπενθυμίζει στίχους τοῦ Ἰωάννου Τζέτζη).

²⁾ [Α. Μαι], Spicilegium Romanum. Τόμ. Ι'. Ἐν Ρώμῃ 1844, σελ. 61 (πρβλ. καὶ σελ. 91, 80, 84). Migne. Patrologia Graeca. Τόμ. ΡΜ', σελ. 197. Mansi, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio. Τόμ. ΚΒ'. Ἐν Βενετίᾳ 1778, σελ. 11-12. Μ. Γεδεών, «Μνημεῖα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ ΙΒ' αἰῶνος» ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» τόμ. Δ' (1883-4) σελ. 459,460,476,635, τόμ. Ε' (1884-5) σελ. 76, κλ. πρβλ. καὶ F. Chalandon, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 642, 648 κ.έ.

³⁾ Νίκου Α. Βέη, «Zur Sigillographie der byzantinischen Themen Hellas und Peloponnes» [S. A. aus «Vizantijskij Vremennik» Bd. XXI, 1914]. Dorpart 1915, σελ. 100 κ.έ. (πρβλ. καὶ σελ. 234 κ.έ.).

⁴⁾ G. Schlumberger, Sigillographie de l'Empire byzantin. Ἐν Παρισίοις 1884, σελ. 732.7 Ν^ο 1. Νίκου Α. Βέη, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 100 κ.έ. ἀριθ. 7.

⁵⁾ Ράλλης—Ποιλης, Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Ε', σελ. 95.

ΙΓ' αἰῶνα εἶναι ῥίαν χασματώδης¹⁾ ἢ δὲ ἀποκατάστασις αὐτῆς θὰ ἦτο καὶ ἀπὸ καθαρῶς φιλολογικῆς ἀπόψεως διαφωτιστικῆ καὶ δὴ ἐν σχέσει πρὸς τὰ γραμματικά ἐκεῖνα ἔργα τὰ φερόμενα κοινῶς ἐπ' ὀνόματι Γρηγορίου Κορίνθου.²⁾ Ἐὰν ὁ συγγραφεὺς τῶν γραμματικῶν αὐτῶν ἔργων καλῆται οὐχὶ Γρηγόριος Κορίνθου, ἀλλὰ *Γεώργιος* Κορίνθου, ὡς ἐν τισι χειρογράφοις παραδίδεται,³⁾ τότε ταυτιστέος οὗτος πρὸς τὸν Γεώργιον Κορίνθου ἐκείνον, οὗτινος ἔχομεν μνείαν ἐν πρακτικοῖς συνόδων τῶν ἐτῶν 1027, 1028.⁴⁾ Εἰς τὸν αὐτὸν ἱεράρχην Κορίνθου ἀνήκει καὶ μολυβδόβουλλον τοῦ Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν φέρον τὴν ἐπιγραφὴν : Σφραγὶς [φυλ]ακτῆρ [τῆς] γραφῆς [Γ]εωργίου.
τοῦ νῦν προεδρευόντος [ἐν] Κορινθίους⁵⁾.

¹⁾ Ἐν σημειώματι συνοδικῶ τοῦ ἔτους 1186 (πρβλ. π.χ. *Ράλλη—Ποιλήν*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Ε', σελ. 320) ἀναφέρεται, ἀνευ ὀνόματος μητροπολίτης Κορίνθου, εἰς ὃν ἡδύνατό τις νὰ ἀποδώσῃ τὸ ἐπώνυμον Χρυσοβέργης. Πρὸς μὴ ὀνομασίτι ἀναφερόμενον μητροπολίτην Κορίνθου ἐπιστέλλει ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς παρὰ Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικῆ Βιβλιοθήκη, τόμ. Ε', Ἐν Παρισίοις-Βενετία 1876, σελ. 296. Περὶ τοῦ ἀρχιερέως *Κορίνθου καὶ Μελανιτζίου* ἐν σημειώματι σχετικῶ πρὸς χρυσόβουλλον τοῦ Ἰωάννου Βατάτζη καὶ ἐπικύρωσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ Β' παρὰ *Jules Nicole*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, (πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 135 ὑποσ. 4) ἰδὲ Ἄ. Μηλιαράκη, Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 299. Πρὸς *Βασίλειον*, ἀρχιεπίσκοπον Κορίνθου (γνωστὸν καὶ ἐκ μολυβδοβούλλου, ἰδὲ Κ. Μ. Κωνσταντινίου, Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Ε', 1902, σελ. 195, ἀριθ. 78) ἐπιστέλλει ὁ Θεόδωρος μητροπολίτης Νικαίας, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 11 αἰῶνος. Ἡ σχετικὴ ἐπιστολὴ παρὰ *Lazzari*, *Miscellaneous ex mss. libris Bibliothecae Collegii Romani Societatis Jesu*. Τόμ. β', ἐν Ρώμῃ 1757, σελ. 556—557 (πρβλ. ἐν' ἐσχάτων Σπ. Π. Λάμπρου, «Νέος Ἐλληνομνήμων», τόμ. 17, 1922, σελ. 476). Περὶ τοῦ μητροπολίτου Κορίνθου Νικολάου, ὃν Λέων ὁ Σγοῦρος ἐφόνησε (πρβλ. *M. Lequien*, *Oriens Christianus*, τόμ. Β', σελ. 165), ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις παρέχει καὶ ὁ Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτος ὁ Χωνιάτης, ἔκδ. Σπ. Π. Λάμπρου, τόμ. β', (ἐν Ἀθήναις 1880) σελ. 170, 21—24 (πρβλ. καὶ σελ. 594, 612—13). Ὁ Γρηγόριος Κορίνθου, ὃν ὁ *M. Lequien* (Ἐνθ' ἀνωτέρω τόμ. Β', σελ. 168) καὶ κατ' αὐτὸν ὁ *I. Κ. Βογιατζίδης* (ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. ΚΑ', 1912, σελ. 144, 147) θέτει τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1642, συνυπογράφει πρᾶξιν ψήφων ἐπ' ἐκλογῇ μητροπολίτου Παλαιῶν Πατρῶν συνταχθεῖσαν μηνὶ Φεβρουαρίῳ 1641 (ἰδὲ *Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως*, Ἱεροσολυμιτικῆ Βιβλιοθήκη. τόμ. Δ', σελ. 16).

²⁾ Ἰδὲ ἐπ' ἐσχάτων *Ernst Nachmanson*, *Erotianstudien*, Uppsala [1917], σελ. 233 κ.ε. *P. Maas*, «Zur Datierung des Gregorios von Korinth» ἐν τοῖς «Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbüchern» τόμ. Β' (1921) σελ. 53—55.

³⁾ Αὐτόθι. Πρβλ. καὶ *Le Quien*, *Oriens Christianus*. Τόμ. Β', σελ. 164, *I. Κ. Βογιατζίδης* ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift» τόμ. ΚΑ' (1912) σελ. 147. Ἰδὲ καὶ κατωτέρω.

⁴⁾ *Mansi*, *Conciliorum collectio*. τόμ. ΙΘ', σελ. 467-8, 477 8. *Ράλλης—Ποιλής* Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Ε', σελ. 24-32. Πρβλ. καὶ *Νίκων Α. Βέην*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 100 234 (ἰδὲ καὶ *P. Maas*, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 55, ὑποσημ. 1).

⁵⁾ *Κ. Μ. Κωνσταντινίου* ἐν τῷ «Journal international d'Archéologie Nu-

Ἀκριβῶς ἡ ὄραία ἔμμετρος ἐπιγραφή τοῦ μολυβδοβούλλου (μία τῶν ἀρχαιότατων ἐπὶ βυζαντιακῶν νομισματικῶν καὶ σφραγιστικῶν μνημείων),¹⁾ προϋποτιθεμένου, ὅτι αὕτη προέρχεται ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ κατόχου τοῦ μολυβδοβούλλου, ἐλέγχει ἄνδρα λόγιον καὶ περὶ τὰ μέτρα ἔμπειρον. Τὸ δὲ Πάρδος, τὸ ἐν τισι χειρογράφοις εἰς τὸν γραμματικὸν ἱεράρχην Κορίνθου προσγραφόμενον,²⁾ θεωρητέον—κατ' ἐμὲ—οὐχὶ ὡς τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα αὐτοῦ, ὡς πιστεύεται,³⁾ ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ὡς τὸ βαπτιστικὸν ὄνομα, ὅπερ οὗτος εἶχε πρὸ τῆς κουράς. Τὸ ἐκ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων⁴⁾ γνωστὸν κύριον ὄνομα Πάρδος (πρβλ. καὶ Πάρδαλις, Παρδάλιος,⁵⁾ Παρδαλᾶς⁶⁾ ἦτο καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντιακοὺς χρόνους ὡς βαπτιστικὸν εὐχρηστον. Παρὰ Θεοφάνει⁷⁾ κεῖται: τούτῳ τῷ ἔτει (= 8041 ἀπὸ θεμελιώσεως κόσμου). . . ἐνευρίσθη ἡ οἰκία ἡ λεγομένη τῶν Πάρδου». Μολυβδόβουλλον τοῦ Γ' ἢ ΙΑ' αἰῶνος ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν: ΚΕ ΒΟΗΘΗ ΤΩ ΟΩ ΔΟΥΛΩ — † ΠΑΡΔΩ ΒΑΡΔΑΡΗΩ ΘΕΣΑΛΟΝΙΚ' (ἡς)⁸⁾. Ὁ δὲ «πρωτοσπαθᾶριος Πάρδος», ὁ μνημονευόμενος κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ,⁹⁾ εἶχε τὸ ὄνομα τοῦτο μᾶλλον βαπτιστικὸν ἢ οἰκογενειακὸν¹⁰⁾. Τὸ αὐτὸ, ὡς φαίνεται, ἀληθεύει ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὄνομα Πάρδος καὶ ἐν ἀχρονίστῳ γράμματι τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀρχείου Νερέτου¹¹⁾ καὶ ἐν γράμμασι τῆς μονῆς Χελανδαρίου¹²⁾ τῶν ἐτῶν 1323 καὶ 1324. Τὸ δὲ Πάρδος ὡς

mismatique» τόμ. Β' (1899) σελ. 122 κ.έ. ἀριθ. 3, τόμ. Ε' (1902) σελ. 196, ἀριθ. 79, τόμ. Γ' (1907) σελ. 109, ἀριθ. 203. Πρβλ. Νίκων Α. Βέη. Αὐτόθι, τόμ. Θ' (1906) σελ. 51, καὶ ἔνθ' ἀνωτέρω σελ. 100.

¹⁾ Πρβλ. Νίκων Α Βέη. Ἐνθ' ἀνωτέρω, καὶ ἐν τοῖς ἐκπομπόμενοις Byzantinischen Siegelbeschreibungen nebst einer Einführung in die Siegellehre—und Forschung des griechischen Mittelalters ἀριθ. 1.

²⁾ Πρβλ. Κ. Krumbacher, GBL² σελ. 588 καὶ δὴ Ι. Κ. Βογιατζίδην. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 146, 148.

³⁾ Π. γ. ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ Ι. Κ. Βογιατζίδην, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 148 κ.έ.

⁴⁾ Pape's-Benseler, Wörterbuch der griechischen Eigennamen. Τόμ. Β'. Braunschweig 1863—70. σελ. 1133.

⁵⁾ Αὐτόθι Ι. Κ. Βογιατζίδης, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 148

⁶⁾ Pape's-Benseler, Ἐνθ' ἀνωτέρω. Fr. Preisigke, Namenbuch, σελ. 279.

⁷⁾ Ἐκδ. C. de Boor τόμ. Α', σελ. 226. 11—17 (Πρβλ. καὶ Γ. Ζολότα, Ἱστορία τῆς Χίου τόμ. Α', σελ. 516, τόμ. Β', σελ. 522.

⁸⁾ G. Schlumberger, ἐν «Revue Numismatique», σειρά Δ', τόμ. Θ' (1905) σελ. 321, ἀριθ. 204.

⁹⁾ Ἐκδ. Βόννης, τόμ. Β', σελ. 548.

¹⁰⁾ Ὡς νομίζει ἐπ' ἐσχάτων ὁ Ι. Κ. Βογιατζίδης, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 148.

¹¹⁾ Fr. Trinchera. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 543, (Αὐτόθι, σελ. 195: εἰς τὸ τοπωνυμῶν τοῦ βουνῶ τοῦ Πάρδου).

¹²⁾ L. Petit-B. Korublen, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 199. 14, 207. 2. 5.

ἐπώνυμον ἀπαντᾷ κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς καὶ νεωτέρους χρόνους ἐν ποικίλοις κειμένοις ¹⁾ καὶ ἐν μολυβδοβούλλῳ τοῦ Θ' ἢ Ι' αἰῶνος. ²⁾ Πρὸβλ. καὶ τὰ βυζαντιακὰ κύρια ὀνόματα *Λεοπάρδος* ³⁾ καὶ *Παρδολέων*, ⁴⁾ ὧν τὸ δεύτερον ἀναγινώσκεται καὶ ἐπὶ βυζαντιακοῦ μολυβδοβούλλου τοῦ ΙΑ' ἢ ΙΒ' αἰῶνος: † ΚΕ ΒΟΗΘ(ΕΙ) ΤΩ ΣΩ ΔΟΥΛΩ ΠΑΡΔΟΛΕΟΝΤΟC. ⁵⁾ Καίτοι ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ὀνόματος φαίνεται μοι ἀμφίβολος, ἡδύνατο δὲ τοῦτο νὰ ληφθῆ οὐχὶ ὡς ἐπώνυμον, ἀλλὰ ὡς βαπτιστικόν. Λίαν ἀμφίβολον εἶναι, ἂν τὸ Βυζαντιακὸν κύριον ὄνομα *Βαρδάλιος* ⁶⁾ πρέπει νὰ συσχετισθῆ πρὸς τὸ *Πάρδος* καὶ *Πάρδαλις*. Ὁ δὲ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Διονύσιος Γ' (1662—1665), εἶχεν οἰκογενειακὸν ὄνομα, οὐχὶ *Πάρδαλις*, ὡς ὑπὸ πολλῶν ἐρευνητῶν ἀναγράφεται, ⁷⁾ ἀλλὰ *Βαρδαλῆς*, ⁸⁾ ὅπερ βεβαίως οὔτε πρὸς τὸ *Βαρδάλιος* οὔτε πρὸς τὸ *Πάρδαλις* ἔχει τι τὸ κοινόν. Οἱ δὲ κώδικες, ἐν οἷς ὁ γραμ-

¹⁾ Π. χ. *Miklosich-Müller*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Δ', σελ. 201 (τῷ 1250). σελ. 171 (τῷ 1275). Ἐν σημειώματι τοῦ ἔτους 1631 προκειμένου περὶ κτημάτων τῆς Ἀθῆναικῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τοῦ Ἀγγέλου παρὰ *Δ. Γρ. Καμπούρογλου*, *Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων*, τόμ. Α', σελ. 331 («...στὰ Πατήσια καὶ κατὰ τὸ μέρος τοῦ *Πάρδου*...») Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Χιακοῦ χωρίου Συκούση, ὅπου οἱ Πάρδοι καὶ Φάρδοι λέγονται (πρὸβλ. *Ι. Κ. Βογιατζίδην*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 148 κ. ἔ. *Γ. Ζολώταν*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Β', σελ. 422.

²⁾ *Κ. Μ. Κωνσταντοπούλος*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Ζ' (1904) σελ. 286, ἀριθ. 678. Κ(ύρι)ε β(ι)σ(ή)θ(ει) τῷ σῷ δούλῳ.—[Δη]μητρι[ου]. *Πάρδου*;

³⁾ Π. χ. παρὰ *Miklosich-Müller*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Ε', σελ. 58: «χωράφιον τοῦ *Λεοπάρδου* τὸ καλούμενον τοῦ Τροποῦ» ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1261.—Παρὰ *Fr. Trinchera*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 165, 167: *Λέων* τοῦ *Λεοπάρδου*, τῷ 1141, σελ. 330: «τὸ ἄργον χωρον τῶν παιδων πρεσβυτέρου *Πέτρου Λεοπάρδου*».

⁴⁾ Π. χ. παρὰ *Miklosich-Müller*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Δ', σελ. 229: *Ἰωάννης ὁ Παρδολεων* τῷ 1293. Ἐν ἐγγράφῳ, συντεταγμένῳ κατ' Ἀγυουστον 1358, τῆς Ἀγιορειτικῆς μονῆς Παντοκράτορος ὑπογράφει *Θεόδωρος ὁ Παρδολέων* *L. Petit*, *Actes du Pantocrator* (=Actes de l'Athos II. Παράρτημα τοῦ 1' τόμου τῶν *Vizantijskij Vremennik*). Ἐν Πειρουπόλει 1903, σελ. 7. 73.—Παρὰ *Miklosich-Müller*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω τόμ. Ε', σελ. 61: «χωράφιον... τοῦ Παρδολέοντος» ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1261.

⁵⁾ *G. Schlumberger*, *Sigillographie de l'Empire byzantin*, σελ. 687.

⁶⁾ *H. Moritz*, *Die Zunamen bei den byzantinischen Historikern und Chronisten*, Teil I, (=Programm des K. humanistischen Gymnasiums in Lands-hut für das Schuljahr 1896/7) σελ. 48.

⁷⁾ Π. χ. ὑπὸ *Ζαχαρίου Μαθῆ* (κατάλογος ἱστορικῶς τῶν πρώτων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς πατριαρχῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγίας καὶ Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐν Ναυπλίῳ 1837, σελ. 217). καὶ ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ *Α. Κεραμοπούλου* (ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἀγῶνι» τῆς 29 Φεβρουαρίου 1904, ἀριθ. 277) καὶ *N. I. Γιαννοπούλου* (ἐν τῇ Ἐπετηρίδι Παρνασσῶν, τόμ. Γ', 1914, σελ. 271 κ. ἔ.).

⁸⁾ *Δημ. Π. Πασγάλη*, Διονύσιος Δ' ἀνέκδοτον σιγίλλιον περὶ τῆς ἐν Ἀνδρῶν ἱερᾶς μονῆς τῆς Παναχαράντου (ἐν Ἀθήναις 1924) σελ. 5 κ. ἔ. (πρὸβλ. καὶ περιοδικὸν «Θεολογία» τόμ. Β', 1924, σελ. 71).

μιατικός μητροπολίτης Κορίνθου αναφέρεται ὡς τὸ πρότερον Πάροδος ὀνομαζόμενος, δὲν εἶνε μόνον δύο, ὡς τις διίσχυρισθη. ¹⁾ Καὶ οἱ Ἀγιορειτικοὶ κώδικες 3315 (=242 μονῆς Κουτλουμουσίου) καὶ 4267 (=147 μονῆς Ἰβήρων), ὧν οὗτος μὲν τοῦ ις', ἐκεῖνος δὲ τοῦ ιζ' αἰῶνος περιέχουσι τὸ περὶ συντάξεως τοῦ λόγου πόνημα τοῦ Κορινθίου ἱεράρχου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: «Γεωργίου μητροπολίτου Κορίνθου τοῦ πρότερον Πάρδου ὀνομαζόμενου. . .». ²⁾ Εἶναι δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἄξιον προσοχῆς ἐν τοῖς Ἀγιορειτικοῖς τούτοις κώδιξι, ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς ὁ συγγραφεὺς μητροπολίτης Κορίνθου φέρει τὸ ὄνομα *Γεώργιος* καὶ οὐχὶ *Γρηγόριος*. Τὴν δὲ γνώμην, ³⁾ ὅτι σῦτος ἦτο τυχὸν Βυζάντιος, ἦτοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, γνώμην στηριζομένην κυρίως εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ μνημονευόμενος πρωτοσπαθάριος Πάροδος, ὁ δμώνυμος πρὸς τὸν γραμματικὸν μητροπολίτην Κορίνθου, ἦτο Βυζάντιος, θεωρῶ ἥκιστα πιθανήν, καθ' ὅσον τὸ ὄνομα *Πάρδος* καὶ ὡς βαπτιστικὸν καὶ ὡς οἰκογενειακὸν ἦτο —κατὰ τὰ ἄνωτέρω—εὐχρηστον ἐν διαφόροις τμήμασι τοῦ ποτὲ Βυζαντακοῦ κράτους, οὐχὶ ἀποκλειστικῶς Κωνσταντινουπολιτικόν.

Ἐν συνοδικῷ γράμματι τοῦ πατριάρχου Ἀλεξίου Στουδίτου, ὅπερ ἀπελύθη κατὰ Μάϊον τοῦ 1030 κατὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ δὴ τῶν μονοφυσιτῶν, ἀναφέρεται ὡς μέλος τῆς συνόδου ὁ μητροπολίτης Κορίνθου Νικήτας. ⁴⁾ Οὗτος εἶναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ ἄμεσος διάδοχος τοῦ Γεωργίου Κορίνθου.

Ἐν Βερολίῳ κατὰ Ἰανουάριον 1924

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ (Bees)

¹⁾ *Gisb. Koen* ἐν *Gregorii Corinthii et aliorum grammaticorum libri de dialectis linguae graecae. . .* ed. *G. H. Schaefer*, ἐν Λειψίῳ 1811. σελ. XII καὶ ἐπ' ἐσχάτων *I. K. Βογιατζίδης*, Ἐνθ' ἄνωτέρω, σελ. 148.

²⁾ *Sp. P. Lambros*, Catalogue of the Greek manuscripts on Mount Athos. τόμ. Α', σελ. 304, τόμ. Β', σελ. 33.

³⁾ Τοῦ *I. K. Βογιατζίδου*, Ἐνθ' ἄνωτέρω, σελ. 148—9.

⁴⁾ *Gerhard Ficker*, Erlasse des Patriarchen von Konstantinopel Alexios Studites. (=Festschrift der Universität Kiel zu Feier des Geburtsfestes S. M. des Kaisers und Königs Wilhelm II. Kiel 1911 σελ. 19 (ιδὲ καὶ σελ. 26. Πρβλ. καὶ τὰς παρατηρήσεις *A. Heisenberg* ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift» τόμ. Κ', 1911, σελ. 590—591).